

ANADOLU İLE BALKANLAR ARASINDA GEÇİT BÖLGESİ TEKİRDAĞ'DA TASAVVUF ve TARİKATLAR

Dr. Selami ŞİMŞEK*

Giriş

Tekirdağ, coğrafi konumu dolayısıyla stratejik önem taşıyan, Anadolu ile Balkanlar arasında geçit bölgesi, İstanbul'a yakınlığı sebebiyle Boğazlar üzerinden geçen Asya ve Avrupa kavimlerinin ilişkileri Tekirdağ'ı İstanbul tarihine sıkı sıkıya bağlamıştır.

İstanbul'un zaman zaman saldırıya uğramasının etkileri bu ilde de görülmüş, topraklarının da verimli olması birçok kavimlerin hakimiyetinde kalmasına sebep olmuştur. Tekirdağ, M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzanan tarihi boyunca çeşitli uygarlıkların etkisi altında kalmıştır. Bu dönemler içerisinde "Bisanthe, Rodosto, Rodoscuk, Tekfurdağı ve Tekirdağ" gibi isimler alan Tekirdağ'ın¹ sınırları içinde tarih öncesi ve tarih çağlarında tam bir kronoloji verilmemekle birlikte iskan edilen yerler tesbit edilmiştir.

Trakya uzun yıllar Roma hakimiyeti altında kalmıştır. M.S. 395 yılında imparatorluğun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma İmparatorluğu içinde kalan Trakya 1354 yılında Süleyman Paşa komutasındaki kuvvetlerin Gelibolu'ya çıkmasıyla Türklerin hakimiyetine girmeye başlamıştır. 1356 yılında Şarköy ve Malkara ele geçirilmiş, 1357'de I. Murat, Tekirdağ ve Çorlu'yu Türk hakimiyetine almış ve buraları Osmanlı topraklarına katarken ahi dervişlerinden çok yardım görmüştür. Bu arada Bizanslılar kısa bir süre Tekirdağ topraklarını geri almışlarsa da, I. Murat 1363'de buraları yeniden Osmanlı topraklarına katmıştır². Balkan Savaşlarında (1912) Bulgar işgaline uğrayan Tekirdağ toprakları, 1913 yılında düşman işgalinden kurtarılmıştır. I. Dünya savaşından sonra Mondros Mütarekesi'nin verdiği imkanlardan faydalanan Yunan kuvvetleri 20 Temmuz 1920'de Tekirdağ'ı işgal etmiş ise de, 13 Kasım 1922'de Yunan işgali de sona erdirilerek Türk yönetimine geçmiştir. Marmara Ereğlisi 29 Ekim'de, Çerkezköy ve Saray İlçeleri 30 Ekim'de, Çorlu 1 Kasım'da, Muratlı 2 Kasım'da, Malkara ve Hayrabolu 14 Kasım'da, Şarköy de 17 Kasım'da düşman işgalinden kurtarılarak Türk yönetimine geçmişlerdir. 20 Ocak 1921 tarihli *Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu* gereğince girişilen yeni örgütlenme sırasında Tekirdağ vilâyet olmuş, ancak Kurtuluş Savaşı'nın güçleri içinde örgüt hemen kurulamamış, Cumhuriyetin ilanından önce 15 Ekim 1923 tarihinde il merkezi olmuştur³.

Tekirdağ ve çevresine tasavvuf tarihi açısından bir bakacak olursak, Rûmeliye yerleşen *abdâlân-ı rûm*, *ahîyân-ı rûm*, *bacîyân-ı rûm* ve *gâziyân-ı rûm* –ki *ahîyân-ı*

* Öğretmen, selami_simsek@mynet.com

¹ Geniş bilgi için bkz. Arif Müfid Mansel, *Trakyanın Kültür ve Tarihi*, İst. 1938, s. 12; Hikmet Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İst. 1949, s. 4-7.

² Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, İst. 1315, VIII, 1928; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ank. 1947, I, 66, 276; Çevik, *a.g.e.*, s. 38-39.

³ Çevik, *a.g.e.*, s. 39-51.

rûm'un askerî kanadını temsil etmekteydi- gibi tasavvufî zümreler⁴, devamlı savaşlar, salgın hastalıklar, taht kavgaları yüzünden birbirine düşen, Bizans Devleti'nin boş ve ekilmeyen arazilerini seçerek yol kavşaklarına, köprü başlarına yerleşmişler, gelen geçen yolculara ırk, renk, dil ve din ayrımı yapmadan sürekli hizmet vererek onların güvenlerini kazanmışlardı. Dervişler yanında getirdikleri adamlarla birlikte toprağı en iyi şekilde işleyerek iyi mahsuller almışlar ve yolcular, karşılık beklemeden kendilerine ve hayvanlarına hizmet veren bu gönül insanların sayesinde İslâm'ı öğrenmişler, bir ilgi ve yakınlık duymuşlardı. İşte bu şekilde insanlığa faydalı hizmetlerde bulunan gazi dervişler, Osmanlı Devleti'nin Rûmeli'yi fethinin alt yapısını hazırlamışlardı⁵. Dolayısıyla Osmanlı'nın Rûmeli'yi askerî olarak fethetmeden çok daha önceleri, gönül erleri buraları fethetmişler ve halkı psikolojik olarak bu fethetmeye hazır bir hale getirmeyi başarmışlardır.

Rûmeli'deki bu gönül fethinin mimarları arasında gazi dervişler ve ahilerin yanı sıra Bektâşîlerin önemli rol oynadığını, günümüzde bile stratejik önemi olan yol kavşaklarında birçok Bektâşî tekkesinin varlığı ile anlamak mümkündür. Şöyle ki fetih öncesi bu bölgede, Hacı Bektâş-i Velî erenlerinden Musa Baba, merkez Yağcı köyü civarında Musa Baba Tekkesi'ni, Yön Baba Tekkesi'ni, Çoban Baba veya Huban Baba Kayı köyü civarında Çoban Baba Tekke ve Zâviyesi'ni, Tekirdağ-Hayrabolu yolu üzerinde Karaca Murat Tekkesi'ni (Çitköy'de), Türkmenli Çiftliği'nde Fenerli Baba Tekkesi'ni, Çorlu'da Hacı Şekmetî Tekke ve Zâviyesi'ni, Malkara yolu üzerinde Salih Baba, Sarı Baba Tekke ve Zâviyesi'ni, Hayrabolu-Tekirdağ yolu üzerinde İsmaili Köyü'nde Hasan Baba Tekkesi'ni, Örey'de Kara Baba, Karabürçek'te Musa Baba Tekkesi'ni ve Karakarlı'da Davut Baba Tekkesi'ni kurmuşlardır⁶. Şarköy'de Terzi Baba, Koca Ali, Eren Baba, Malkara'da Ahi Musa, Ahi Evran, Ahi İbri Bey gibi ahi reislerine ve ileri gelenlerine fethedilen yerlerin büyük bir kısmını vakıf olarak verilmiştir. Trakya'da Kırklareli, Edirne civarında ve Tekirdağ'da çok sayıda Bektâşî dervişi ve ahi teşkilatı lideri bu verimli toprakları yurt edinmiştir. Fethedilen her kasabada bir ahi reisi mevcuttu. Derbent yerlerde zâviye ve köy kuran Bektâşî şeyhleri dağ başlarında emniyet görevlisi gibiydi. Zâviyeler gelen ve geçene hizmet mukabilinde vergiden muaf tutuluyordu. 1363 yılından itibaren Tekirdağ ve çevresinde Balabancık, Ballı, Müstecep, Küçük Hıdır, Germiyan, Evrenbey, Ahi Evran, Ballı Süle, İbribey, Şahin, Yegan Reis köyleri ahi reisleri tarafından kurulmuştur. Bektâşî köyleri ise, Pişman (Yenidibek), Yaylagöne, Arzulu, Hocaydın, Kılavuzlu, Çeşmeli, Yenice, Tepeköy, Eriklice vs.dir⁷. Yol üzerinde kurulan tekkeler ve dervişlerinden Tekirdağ'da Çiftçibaba, Çorlu'da Osman Baba, Hayrabolu'da Balıklı Baba, Üveysi Baba, Gül Baba gibi Hacı Bektâş-ı Velî erenleri halen yurt yeri olan kabirlerinde yatmaktadır⁸.

⁴ Bu zümreler ilgili geniş bilgi için bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, D.İ.B. Yay., Ank. 1991, s. 211-217; Mustafa Kara, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yay., İst. 1990, s. 121-132.

⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ömer Lütfi Barkan, "İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: II, Ank. 1942, s. 292-293. Ayrıca bkz. Alexandre Popoviç, *Balkanlarda İslâm*, İnsan Yay., İst. 1995.

⁶ Mehmet Serez, "Tekirdağ ve Çevresinde Tasavvûfî Kuruluşlar İle Mevlevilik İzleri", *Manisa Belediyesi ve MAKSAD Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevihâneler Sempozyumu*, 19-21 Aralık 2005, (Yayımlanmamış Bildiri), s. 1.

⁷ Barkan, a.g.m., 293-294.

⁸ Serez, a.g.m., aynı yer.

Osmanlı'nın Balkanlara uzanmasında önemli bir köprü vazifesi gören Tekirdağ'da, Ahmed Bâdi Efendi (ö. 1321/1904)'nin kaydettiğine göre on üç tekke ve zâviye bulunmaktaydı: Birincisi Üveys şûbesine bağlı Nakşî Tekkesi, ikincisi Halvetiyye'den Nureddin Cerrâhî Tekkesi, üçüncüsü ve dördüncüsü Uşşâkiyye tarikatına bağlı Cemâlî tekkeleri, beşincisi Kırımî Şeyh Hâmid Efendi Tekkesi, altıncısı ve yedincisi Nakşî dergâhları, sekizincisi Sa'dî Tekkesi, dokuzuncusu Hacı İsa Mahallesi'nde Sa'dî Tekkesi, onuncusu yine Sa'diyye tarikatından İbrahim Efendi Tekkesi, on birincisi Hasan Çavuş Mahallesi'nde Kâdirî Tekkesi, on ikincisi Halvetî Tekkesi, on üçüncüsü Can Paşa Mahallesi'nde 1140/1727 senesinde Şabânzâde Hacı Mehmed Ağa tarafından binâ edilen Nakşibendî Tekkesi⁹. Bâdi Efendi'nin bu tekkeler içinde Bektâşî tekkelerine yer vermemesi, Bektâşî tekkelerinin o dönemde kapatılmış olmasından kaynaklanmış olsa gerektir.

Hemen hemen büyük bir kısmı alperenler, ahiler, Bektâşî dervişleri tarafından kurulan Tekirdağ ve çevresindeki yerleşim mahallerinin tasavvuf ve tarikatlar açısından son dönemdeki durumuyla ilgili olarak ise pek iç açıcı tablo gözükmemektedir. Şöyle ki Hüseyin Vassâf Efendi (ö. 1929) *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde, “*Tekirdağ'a gittiğim zaman, halkı tarikat zevkinden uzaklaşmış, onları tarikat neş'esiyle zevkli olmaya muktedir vahdet şarabının ve insanı kâmilin oradan çekilmiş olduğuna muttali oldum. Birkaç dergâh varsa da onların şeyhlerini, bukalemun gibi, yetmiş renge boyanmış, mesleğinden, mezhebinden bî-haber, merâsim-perver adamlardan ibaret gördüm. Onların bu hâli, halkın cehaletini yek diğerine inzimâm edince Tekirdağ'da tarikata ve büyük şeyhlere hürmetin mahvolmuş olmasını pek tabîi buldum. Bir zamanlar vücutlarıyla o beldeye zînet-bahş olan evliyâullahın ne kabirleri, ne taşları, ne türbeleri, hiçbir şey kalmamış; içim kan ağladı*”¹⁰ ifadelerini kullanarak bu vahim tabloyu gözler önüne sermektedir.

İşte biz de, bugüne kadar üzerinde ciddî bir akademik çalışma yapılmamış olan, temelleri alperenler, ahiler ve Bektâşî dervişleri tarafından atılan, zamanla pek çok tarîkate ev sahipliği yapan ve son dönemde ise bozulmaya ve yıkılmaya yüz tutan Tekirdağ ve çevresindeki tasavvufî kültürü ele alıp incelemeye çalıştık.

1. Halvetiyye

Tekirdağ'da faaliyet göstermiş olan tarikatların başında Ömer Halvetî (ö. 751/1350-51) tarafından tesis edilen Halvetiyye gelir. Özellikle bu tarikatın Ahmed Şemseddin Marmaravî (ö. 910/1504)'ye nisbet edilen Ahmediye şûbesinin Ramazâniyye kolundan Cerrâhiyye, Aydınlı Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1486-87)'ye nisbet edilen Rûşeniyye şûbesinin Gülşeniyye ve bu kola bağlı alt kol olan Sezâiyye, Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597)'ye nisbet edilen Şemsiyye şûbesinin Sivâsiyye, Cemâl Halvetî (ö. 899/1493/94)'nin kurduğu Cemâliyye şûbesine bağlı Sinâniyye kolu oldukça etkili olmuştur.

1310 Tarihli *Edirne Salnâmesi*'ne göre, Tekirdağ'da ilk Halvetî Tekkesi, 950/1543 tarihinde Abdüllatif ve Ali efendiler ile Aişe Bacı tarafından imâr edilen dergâhtır. Derûnunda meşâyih-ı kirâmdan Tokâdî Ahmed, Çelebi Muhammed, Karanfil Hüseyin ve Sarı Ahmed efendiler medfûndur¹¹.

⁹ Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10393, III, 47.

¹⁰ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 2307, III, 232.

¹¹ Bkz. 1310 Tarihli *Edirne Salnâmesi*, s. 659.

Mezkûr *Salnâme*'ye göre Tekirdağ'da bu tekleden başka, Hacı İsa Mahallesi'nde bulunan Halvetî Tekkesi vardı. Bu Halvetî Tekkesi'nde, Sa'dî usûlü icrâ olunurdu. Yine bu tekkenin bitişiğinde büyük zâtlardan Şeyh Osman Efendi medfûn bulunmaktaydı¹².

Çevik ve Serez'in verdiği bilgilere göre ise, Tekirdağ'da Halvetiyye'den Hacı Hürmüz Tekkesi de vardı. Bu tekke ve câmii Vakıflar İdaresi tarafından satınınca, eski hükümet konağı karşısında (Halen Ticaret Lisesi) otogar yolunda bulunan camii ve tekke arsası üzerinde halen iki apartman yapılmıştır¹³.

a. Cerrâhiyye

Halvetiyye'nin Ramazâniyye koluna bağlı Cerrâhîlik¹⁴ Tekirdağ'da üç tekke ile faaliyetlerini yürütmüştür: Kırklar Tekkesi, Kolsuz Baba (Sarmısaklı Mescid) Tekkesi ve Mürefte Tekkesi.

Kırklar Tekkesi'de XIX. asırda Şeyh Abdülazîz Zihnî Efendi (ö. 1270/1854)'nin halîfelerinden Sertarik Muhammed Muhterem Efendi (ö. 1309/1891), bunun zâtın halîfesi ve Harmanlık Kabristan'ında medfûn olan Şeyh Atâ Efendi (ö. 1319/1901), Nûrî Efendi (ö. 1311/1893) postnişînlük yapmıştır. İbrahim Fahreddin Efendi *Envâr*'ında, Nûrî Efendi'nin daha sonra metruk bulunan Kolsuz Baba Dergâhı'nı da tamir ettirerek Cuma geceleri Kırımîzâde Tekkesi'nde, Pazartesi geceleri Kolsuz Baba Dergâhı'nda tarîkat âyini icrâ ettirdiğini ve beş yüz civarında müridi bulunduğunu kaydetmektedir¹⁵.

Kolsuz Baba Tekkesi ise, Sarmısaklı Mescid diye de bilinir. İskele Câmii civarında ve Cehennem Dere yakınlarındadır. Nûreddin Efendi (ö. 1311/1893)'den sonra burada Yaşar Gâlib Efendi (ö. 1315/1897)¹⁶'nin halîfelerinden Şeyh Hüseyin Efendi (ö. ?) postnişîn olmuştur¹⁷.

Nûri Efendi'nin yeniden yaptırdığı Kolsuz Baba Tekkesi'nde ise daha sonra Rızâeddin Yaşar Efendi'nin halîfesi Muhammed Aşkî Efendi (ö. 1339/1920) postnişîn olmuştur¹⁸.

Mehmet Serez'in verdiği bilgiye göre Kırklar Tekkesi, Aydoğdu Mahallesi, Acı Çeşme Bayırı Yolu ve Şarapçı Yolu üzerinde kurulan Halvetî tekkesiydi. Tekkenin

¹² *A.g.salnâme*, s. 658.

¹³ Çevik, *a.g.e.*, s. 78; Serez, *a.g.m.*, s. 4.

¹⁴ Cerrâhîlik, Halvetiyye'nin Ramazaniyye kolu şeyhlerinden Alâeddin Ali Köstendilî (ö. 1143/1730-31)'nin halîfesi olan Nûreddin Cerrâhî (1133/1720) tarafından kurulan bir tarîkattir. Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 286a. Nûreddin Cerrâhî ve Cerrâhîlik hk. geniş bilgi için bkz. M. Cemal Öztürk, *Cerrâhîlik, Hz. Pîr Nûreddin Cerrâhî ve Cerrâhî Tarîkatı*, İst. 2004.

¹⁵ İbrahim Fahreddin Efendi, *Envâr-ı Pîr Nureddin*, İSAM Ktp. No: 3893 (Fotokopi nüsha), IV, 185 vd.

¹⁶ Y. Gâlib Efendi, Abdülazîz Zihnî Efendi (ö. 1270/1854)'nin oğludur. Hk. geniş bilgi için bkz. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, V, 50.

¹⁷ İbrahim Fahreddin Efendi, *a.g.e.*, V, 52 vd; Öztürk, *a.g.e.*, s. 122.

¹⁸ İbrahim Fahreddin Efendi, *a.g.e.*, V, 42 vd.

bahçesinde birçok selvi ağacı dikiliydi ve burası o mahallenin kabristanıydı. Tekkenin câmisi 1960'tan sonra yıkılmış ve Hasan Özgürler Câmii adını almıştır. Ağaçlarının tümü kesilmiş ve mezarların bir kısmı yola kalmıştır. Güzel bir Osmanlı Çeşmesi'ne (Müderriş Çeşme) sahip olan tekke yeri Vakıflar tarafından 1932'de satılmıştır. Alanların varisleri de satınca tekke, zâviye ve türbe diye bir şey kalmamıştır. Tekke, Müderriş Abdüllatîf Efendi tarafından vakfedilmiştir. Hazîresinde sekiz zât yatmaktaydı, ancak açılan yola kalınca eseri kalmamıştır¹⁹.

Kırklar Tekkesi'nde ayrıca, "Emînî" mahlasıyla yazdığı birçok ilâhileri ve gazelleri bulunan Hâfız Emin Efendi (ö. 1300/1882)'nin ve onun vefâtıyla da, "Nihânî" mahlasıyla Hamzavî-Melâmî şiiirler yazan oğlu Marufî Saltık'ın şeyhlik yaptığını, *Vahdet-i Vücûd*'a ait bir eserinin yanında *Tevellâ ve Teberrâ* adlı eserlerinin olduğunu bilmekteyiz²⁰.

Mürefte Tekkesi'ne gelince, bu tekkede Mehmed Rızâeddin Yaşar Efendi (ö. 1331/1913)'nin halîfelerinden İsmail Hakkı Zühdi Efendi (ö. 1331/1913)'nin şeyhlik yapmıştır. Zühdi Efendi, bir ev kiralayarak orayı tekke haline getirmiştir. *Dîvân*'ı ve *Mektûbât*'ı da olan Zühdi Efendi, elli iki yaşında vefât etmiştir. İki halîfesi vardır: Çorlu'da medfûn olan Hasan Basrî Efendi (ö. ?) ve Heybeliada'da medfûn olan Hasan Fehmi Efendi²¹.

b. Gülşeniyye

Halvetiyye'nin Rûşeniyye şûbesinin Gülşeniyye²² koluna gelince, bu kol Tekirdağ merkezde Gürcü Ali Efendi (ö. 1190/1776)'nin halîfelerinden Kırımlı Şeyh Mahmûd Efendi (ö. 1215/1800) ve Muhammed Şerîf Efendi (ö. ?) tarafından temsil edilmiştir.

Âriflerden ve kalem erbâbından büyük bir zât olan Mahmûd Efendi'nin "Hâmid-i Bînevâ" mahlasını takındıkları etvâr-ı seb'a'ya dair yazdıkları iki risâlenin mütalaasından istidlâl olunmuştur.

Verme râhat nefsine dâim gazâ-yı ekber et

Hâne-i dil feth olub dâru'l-emân itsün seni

nutku kendilerininindir. Mahmûd Efendi, İstanbul'da sülûkunu tamamladıktan sonra, irşâd ile memûr bulunduğu Tekirdağ'da 1215/1800 tarihinde bu fânî âlemden göç ederek yeniden binâsına muvaffak olduğu dergâhın hazîresine defnedilmiştir. Vahdet-i vücûddan bahseden *Risâle-i Tevhîd* isimindeki Türkçe ârifâne eseri ise basılmıştır²³.

Kırımlı Şeyh Hacı Mustafa Efendi, Şeyh Ahmed Muhtâr Âhi Efendi, Molla Aşkî Dergâhı şeyhi Şeyh Hâfız Mustafa Efendi (ö. 1206/1791). Tarîkat silsilesi bu zâttan yürümemiştir. Bu zâtın halîfesi Zâviyedârbaşı Şeyh Mehmed Saîd Efendi (ö. 1217/1802). Bu zâtın da beş halîfesi vardır: Şeyh Abdülhamid Efendi (ö. 1245/1830), Şeyh Mîr

¹⁹ Serez, a.g.m., s. 3.

²⁰ Hilmi Yücebaş, *Tekirdağ Şairleri*, İst. 1939, s. 94.

²¹ İbrahim Fahreddin Efendi, *a.g.e.*, V, 90 vd.

²² Gülşeniyye, Şeyh İbrahim Gülşenî (ö. 940/1533-34) tarafından kurulmuş bir tarîkattir. Geniş bilgi için bkz. Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, *İbrahim Gülşenî*, İst. 1322; Mustafa Kara, "Gülşeniyye", *DİA*, XIV, 256-259; Himmet Konur, *İbrâhîm Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarîkatı*, İnsan Yay., İst. 2000.

²³ Bursalı M. Tahir, *İdâre-i Osmaniyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, Matbaa-i Orhaniyye, İst. 1335, s. 6.

Saîd Efendi, Şeyh Seyyid Hâşim Efendi, Şeyh Mustafa Efendizâde Şeyh Mehmed Rif'at Efendi (ö. 1252/1837)²⁴.

Hamîd-i Bînevâ Tekkesi'nde, ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçiren ve "Tekirdağlı Hâfız" olarak zâkirbaşılıktaki şöhret kazanan Rif'at Efendi (ö. 1330/1911) ise yirmi sene vekâlette bulunmuştur²⁵.

Tekirdağ merkezde Gülşenîliği temsil eden diğer bir şeyh de Muhammed Şerîf Efendi'dir. Şerîf Efendi, Şeyh Şuayb Şerefeddin Efendi'den tarîkat terbiyesi görenek mücâz olmuş, fakat icazetnâmesini Şeyh Tal'at Efendi vermiştir²⁶.

Âşık, sâdık bir zât olan Şerîf Efendi, Tekirdağlıdır. Pederi Nakşibendî tarîkatından İsmail Efendi olup, onun pederi Tütüncü Köse Emir Muhammed Ağa'dır. Muhammed Şerîf Efendi küçük yaşta iken öksüz ve yetim kalmıştır²⁷.

İlk ve orta tahsilini tamamladıktan sonra Maliye hizmetine dahil olup, bir müddet sonra terk ile Hoca Muhammed Efendi'den *Mesnevî*, Hâfız-ı Şirâzî ve Gelibolu'da Müderris Ali Efendi'den ve Dağıstanî Hacı Ahmed Efendi'den yüce ilimlerin tahsiline gayret etmiştir. İlk önceleri Hacı İsmail Efendi'nin izniyle, yedi sene kadar *Delâil-i Hayrât* okumaya başlayıp, hâfızasına almış ve bir saat zarfında ezberden hatmetmek gibi haller göstermiştir. 1300/1883 tarihinde Tekirdağ'da Sa'diyye şeyhlerinden Hacı Hâfız Rifat Efendi (ö. 1330/1911)'ye intisab ederek beş sene hizmetinde bulunmuştur ki, bu zât, İstanbul'da Nuri Baba'ya intisab ile tarîk-ı Nazenîn'e girmiş ve bir müddet hayret âleminde yaşamıştır²⁸.

Şerîf Efendi bir gece mânâ âleminde Edirne'de Şeyh Şerafeddin Efendi'yi müşahede ve mânen intisab ile şerefyâb olup, kalbinde uyanan aşk ateşinin te'siriyle nihayet Edirne'ye gitmiş ve 7 Rabiulahir 1307/10 Aralık 1889 tarihinde intisab etmiştir. Bir müddet yüce hizmetlerinde bulunup, istidatları hasebiyle tabir ve tesliyyeye memur buyrulduğundan Muhammed Şerif Efendi, evinde zikir halkası teşkil ederek kırk kadar ihvanın bir araya gelmesine muvaffak olmuş ve bazı câmilerde Gülşenî âyinleri yapmaya başlamıştır. Şerâfeddin Efendi'nin irtihaline kadar yüce hizmetlerinde bulunup, sülûkunu ikmâl etmiş ve Tekirdağ'da inhilal eden Osman Baba Zâviyesi meşîhati kendine tevcih olunmuştur. Bu zâviye elyevm Münhedim olup, bir hayır sahibinin yeniden inşâ ettirmesini beklemektedir²⁹.

Şerîf Efendi, geçimini sağlamak amacıyla jandarmalığa girip, mülâzımlığa kadar yükselmiş ve bilâhare emekli olmuştur. *Sefîne* müellifi Vassâf Efendi, Şerif Efendi'nin kendisine yazdığı bir mektûbunda, "*Şimdi ise âlem-i nistîde mülâzım olana gayri şey ne lâzım, diyerek ân-ı dâim neş'esiyle dem-sâzız azîzim*" diyerek latîfe ettiğini kaydetmektedir. Yine *Sefîne* müellifine göre Şerîf Efendi, Şuayb Şerafeddin Efendi'ye şiddetle âşıklardan olup, ismi yâd olunduğunda ağlar ve cezbeye gelirmiş³⁰. Şerîf Efendi'nin pek âşıkane gazelleri olup, *Dîvân*'ı vardır. Örnek olması maksadıyla aşağıya bir gazelini alıyoruz:

²⁴ Vassâf, *a.g.e.*, III, 184.

²⁵ Yücebaş, *a.g.e.*, s. 59, 78, 102, 1138.

²⁶ Vassâf, *a.g.e.*, III, 211.

²⁷ Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

²⁸ Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

²⁹ Vassâf, *a.g.e.*, III, 211-212.

³⁰ Vassâf, *a.g.e.*, III, 212.

*Sen sana senden sefer kıl anlayasın neydüğün
Cehl ile benlikte kalmak bil ki hüsrândır sana*

*Sen sana senden yakınsın kendine bir hoşça bak
Geh seni seni sende bulmak ayn-ı irfândır sana*

*Sen seni bildin ise ayrılma senden bir nefes
Sen seninle olduğun bir özge seyrândır sana*

*Sen seni bilmek ne mümkündür Şerîf senlik ile
Sen seni bilmek çü Hak'dan mahz-ı ihsândır sana³¹*

Gülşeniyye'nin bilhassa Tekirdağ'ın Hayrabolu ilçesinde kendisini gösterdiğini müşâhede etmekteyiz. Şöyle ki, Diyarbakır'da dört, Edirne'de ve İstanbul'da iki, İskenderiye, Mekke, Halep, Urfa, Antakya ve Rodos'ta bire tekkesi olan Gülşeniyye'nin bu dönemde Hayrabolu'da tam on dört tekkesi vardır³². Ancak burada şunu kaydedelim ki biz, Göpınarlı'nın ifade ettiği on dört tekkeden ancak üçü hakkında malumat bulabildik.

Aslında Gülşenî tekkelerinin sayıca fazlalığı, muhtemelen tarîkatın buradaki Mevlevî, Bektâşî ve Melâmîlikle karışmış olması dolayısıyladır. Nitekim 953/1546'da vefât eden Oğlan Şeyh İsmail Mâşûkî'den sonra Bayrâmî Melâmîlerince kutup olarak tanınan Sârbân Ahmed bile Hayrabolu Gülşenîleri tarafından ikinci pîr tanınmış, medfenlerinin yanına bir Gülşenî tekkesi kurulmuş ve sandukasının başına Gülşenî tâcı geçirilmiştir. Yine aynı mezarlıkta bulunan Neyzen Gülşenî Derviş Ömer'in mezar taşı (ö. 1169/1782)³³, Gülşenîlerden neyzenler yetiştiğini göstermektedir³⁴.

Hayrabolu'da medfûn bulunan Sırsrbân Velî'nin türbesi bitişiğinde Perşembe günleri âyin yapılan bir Gülşeniyye Dergâhı vardı. Bu dergâh daha önceleri harap bir halde iken 1304/1886 tarihinde Sultan II. Abdülhamid tarafından yenilenmiş ve bir harem dâiresi eklenmiştir. Dergâhın yemekliği için Hazîne-i Hâssa'dan yüz elli kile un tahsis edilmiştir. Bu dergâhta Perşembe günleri rûhânî âyin icrâ olunur ve farz olan namazlar edâ edilirdi³⁵. Hayrabolu'da bu dergâhtan başka bir de Gâzi İvaz türbesi yanında Halkalı Dergâhı vardı. Bu dergâhın da önceleri Yazıcı adlı mezraa'nın a'şârıyla senelik yirmi üç kile pirinç tahsîsâtı varken bir müddet sonra harap olmuş, 1303/1885'te pâdişâhın yardımıyla yenilemiş, bir semâhâne ile bir kahve ocağı ilâve edilerek mamûr hâle getirilmiştir. Postnişînleri de mevcut olup, Cuma günleri ezkâr ve evrâd icrâ edilmektedir. Dergâhın şimdiki halde bir tahsîsâtı ve gelirleri yoktur³⁶. Yine Hayrabolu'da büyük zâtlardan Gülşenî-Sezâî "Çorumlu-zâde" veya "Çorumlu Kethudâ-zâde" ismiyle şöhret kazanmış Muhammed Hasîb Bey vardır. Hasîb Bey, İstan-

³¹ Vassâf, a.g.e., III, 213.

³² Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İst. 1983, s. 326.

³³ Derviş Ömer'in kabri, Hasib Bey Câmii avlusunda olup, kitâbesi şöyledir: "Çün çalındı kûs-ı rihlet nâgehân/Hankâh-ı dehrden kıldı sefer/Bâğ-ı gülşende terennüm-rîz olup/Nây-ı hû sırrından etmedi güzzer/Sırr-ı Mevlânâ ile hemdem ola/Andelîb-i Gülşenî-veş her seher/Geldi bâ cevher Kelîmâ târihi/Gitti neyzen Gülşenî Derviş Ömer". Bkz. Gölpınarlı, a.g.e., s. 327.

³⁴ Gölpınarlı, a.g.e., s. 326-327.

³⁵ 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 692

³⁶ A.g.salnâme, aynı yer.

bul Kanlıca'daki Nakşî Tekkesi şeyhi Seyyid Mehmed Atâullah Efendi (ö. 1203/1789)'nin dâmâdı olup, Gülşeniyye'nin önde gelen şahsiyetlerinden, Sezâiyye kolunun müessisi, "Pîr-i sâñî" lakaplı ve Edirne'de medfûn bulunan Hasan Sezâyî (ö. 1151/1738) Efendi'nin de halîfelerindendir. Gayet latîf, zarîf şiirleri vardır ve bu şiirleri bir *Dîvân*'da³⁷ toplanmıştır. Hasîb Bey, Sezâyî Efendi'nin bazı gazellerini tahmîs ve Gülşeniyye silsilesini³⁸ tanzîm etmiştir³⁹. Hasîb Bey'in yaşı 80'i geçtiği halde,

Ey benî-i mesned-i zât-ı nesîb

Eyledi ukbâya güzer ol edîb

Rihletinin târihinden şüphesiz

"Men mâte mine'l-aşk" Muhammed Hasîb (1199/1784)

mısrâmı kendi irtihâline târih söyleyip tevhit ve zikrederek lâhût âlemine göçtüğü meşhûrdur. Zikredilen târih mezârında yazılı olup, kendi adına mensup câminin hazîresinde medfûn ve Hakk'ın rahmetine mukarrebîndir. Mübârek medfenleri ziyaretgâhtır⁴⁰. Çorumlu-zâde Hasîb Bey, Hayrabolu eşrâfından olup, âlim, fâzıl, gayet zengin ve fukarâperver bir zattı⁴¹.

Mezkûr câminin hazîresinde Şeyh Muhammed Mahvî Baba Efendi de medfûndur. Muhammed Mahvî Efendi, Hayrabolu'da dünyaya gelmiş olup, bir süre yüce ilimleri tahsil ettikten sonra Gülşeniyye tarîkatına sülûk ile Pîr Hasan Sezâyî'ye intisab etmiş ve seçkin halifeleri arasında yer almıştır. 1150/1737 tarihinde bekâ yurduna geçerek Çorumlu Mustafa Bey Câmîi hazîresine defnedilmiştir. Mezar taşında Edirne'de medfûn bulunan, *Dîvân* sâhibi ve Hasan Sezâyî'nin dâmâdı Ahmed Müsellem Efendi, aşağıdaki tarihi o vakit inşâd etmiştir ki, mezar taşı üzerine yazılıdır:

Hemnâm-ı Fahr-i Âlem manend-i ibn-i Meryem

Gitti cû'undan itdi terk-i libâs-ı kesret

Zâhirde tab'-ı likâ bâtınında sâhib-i irşâd

Bir pîr-i Gülşenî'den almıştı ol icâzet

Hiç add idüb cihânı târih okur Müsellem

Mahvî Efendi oldu rehîn-i dâr-ı vahdet⁴²

Mürettep *Divân*'ı olduğu kaydedilmektedir. Şu gazel onundur:

Dil-i nâlânımı egletti seher-i nâlânın

Nedir ey bülbül-i şûrîde ne bu efgânın

Kızılın urdu yüzüne meye yek renk oldu

Reh-i gulgûn ile sâkî lebi ol cânânın

³⁷ Tek yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Emânet Ktp., No: 1617'de bulunan bu *Divân*'da 127 gazel, 25 târih, On İki İmâm methiyesi, 25 beyit, 1 mesnevî vardır. 1214/1799-80 yılında Ahmed Hulûsî tarafından istinsah edilen eser, 34 varak, 315x163-248x103 ebadında, talik yazı, 21 satır, sarımtırak aharlı Avrupa kağıt, nakışlı tezhipli başlık, yıldız cilalı, arkası ve kenarları meşin, üstü kağıt kaplı, zencirekli, miklepli cilde sahiptir. Bkz. Edhem Fehmi Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İst. 1961, I, 852.

³⁸ Bu silsile için bkz. Vassâf, *a.g.e.*, III, 229-235.

³⁹ Mehmed Süreyyâ, *Sicillî-i Osmânî*, Matabaa-i Âmire, İst. 1308, II, 180; Vassâf, *a.g.e.*, III, 157; *A.g.salnâme*, s. 693-694.

⁴⁰ Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer; *A.g.salnâme*, s. 694.

⁴¹ Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

⁴² *A.g.salnâme*, aynı yer.

*Getir ey bâd-ı sabâ bağa peyâmın o mehin
Şeb-i hecrin münevver edelim devrânın*

*Mey u mahbûb ile gülşende hemân şâd olalım
Yeter oldu gamını çekmeyelim dünyânın*

*Meye meyl eylesün Mahvî neye meyl itsün
Ki komaz zerre kadarca kederin insânın*⁴³

Hayrabolu'da faaliyet gösteren bir diğer zât da Şeyh Sadreddin Efendi'dir. Hayrabolu'da Ahmed Sârbân Tekkesi şeyhidir. Hâfız Mustafa Zevkî Efendi (ö. ?)'den 1343/1924-25'te müstahlef olmuştur. Safiyyü'l-kalb, mesleğine sâdık bir zattır⁴⁴.

ba. Sezâiyye

Tekirdağ merkezde Gülşeniyye'ye bağlı alt kol olan Sezâîliğin⁴⁵ de faaliyetleini görmekteyiz. Nitekim Şeyh Hasan Sezâyî'nin halifelerinden olan Şeyh Kırımî Hasan Efendi'nin burada irşâd ile memûr buyurulmuştur.

Şeyh Seyyid Hasan Efendi (ö. 1158/1745), Tekirdağ'da Şeyh Bevvâb Muhammed Bey Mahallesi civârında kabristân kenarında dört yanı duvarla çevrilmiş mezarlıkta medfûndur. Vefât tarihi, 1158/1745 senesine müsâdiftir. İstanbul Yolu denilmekle mâruf Çorlu Caddesi üzerindedir⁴⁶.

Vassâf Efendi, bir tomarda Hasan Efendi'nin vefât tarihinin 1180/1766 olarak gördüğünü kaydederek, Tekirdağ'da bulunduğu sırada onun kabrini ziyâret ettiğini ve kabir taşında, "*Kutbu'l-ârifîn gavsu'l-vâsılîn ecille-i ricâl-ı tarikat-ı aliye-i Halvetiyye'den Kırımizâde eş-Şeyh Seyyid Hasan Efendi hazretleri. İrtihali: Sene 1158/1745*" yazıldığını belirtmektedir⁴⁷.

Seyyid Hasan Efendi, Halvetiyye'nin Cemâliyye kolundan da icâzet almış olup, imzalarında şunlar yazılıdır: "*Hâdimu'l-fukarâ eş-Şeyh es-Seyyid Hasan bi-mücâz es-Seyyid Pîr Muhammed Çelebi el-Kırımî el-Halvetî el-Cemâlî (k. s)*"⁴⁸. Hasan Efendi'nin Şeyh Ahmed Celâlî ve Şeyh Mustafa Efendi adında iki halîfesi de vardır⁴⁹.

Vassâf Efendi'ye göre, Gülşenîler arasında "*Tekirdağ'da Kırımî Hasan Efendi, Hz. Sezâyî hulefâsındandır*" diye bir şâyia vardır. Hasan Efendi merhûmun vefât tarihi ile Sezâyî Efendi zamanı arasında münâsebet vardır. Hasan Efendi 1158/1745 senesinde, Hasan Sezâyî 1151/1738'de irtihâl etmiştir. Tarih bakımından görüşmeleri münasiptir. Seyyid Hasan Efendi'nin 1178/1764 yılında vefât ettiğini yazan eser de vardır. Ara-

⁴³ A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 74-75.

⁴⁴ Vassâf, *a.g.e.*, III, 210.

⁴⁵ Sezâîlik, Hasan Sezâyî (ö. 1151/1738)'ye nisbet edilen Gülşenîliğe bağlı bir koldur. Geniş bilgi için bkz. Harîrîzâde, *a.g.e.*, II, 126b-129a; Şahver Çelikoğlu, *Sezâyî-i Gülşenî Dîvânı*, Yazı Yay., İst. 1985, s. 24-25. A. Rıza Özuygun, *Hasan Sezâyî Dîvânı*, Buhara Yay., İst. 2005, s. 41-42.

⁴⁶ Vassâf, *a.g.e.*, III, 154.

⁴⁷ Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

⁴⁸ Vassâf, *a.g.e.*, III, 230.

⁴⁹ Vassâf, *a.g.e.*, III, 154.

da çok zaman geçmemiş olduğu cihetle yine görüşme imkanı bulunmaktadır⁵⁰.

Seyyid Hasan Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Pîr Muhammed Çelebi, Tekirdağ'da Müderris Tekkesi hazîresinde medfûndur. Muhammed Fakrî-i Kırımî'nin de burada olması muhtemeldir⁵¹.

Muhammed Fakrî-i Kırımî (ö. ?), Hasan Sezâyî Efendi'den teberrüken müstahlehtir. Ayrıca o, Şeyh Hâmid Kırımî vâsıtasıyla Halvetîliğin Cemâliyye koluna da intisab etmiş ve hilâfet almıştır⁵². Fakrî-i Kırımî, Sezâyî Efendi ile Tekirdağ'da hem-sohbet olmuş olup⁵³, Sezâyî Efendi, Cemâlî tâcı üzerine ilaveten bir düğme teberrük buyurnuştur. Onun tâcı, hırkası ve kemeri elyevm Tekirdağ'da Cemâliyye koluna bağlı Perşembe Dergâhı'nda mahfûz olup, ziyâret edilmektedir⁵⁴. Yine Sezâyî'nin Tekirdağ'ı teşriflerinde içtikleri kahvenin fincanı dergâhta mahfûzdur⁵⁵. Fakrî Efendi'nin Abdullah Ensârî'nin *Menâzilu's-Sâirîn* adlı eserini tercüme etmiştir⁵⁶.

c. Sivâsiyye

Halvetiyye Şemsiyye şubesinin Sivâsiyye⁵⁷ kolu ise, Tekirdağ'a bağlı Malkara ilçesinde kendini hissettirmiştir. Burada faaliyet gösteren sûfi, Pîr Abdülehad Nûrî Efendi (ö. 1061/1651)'nin önde gelen halîfelerinden Malkaralı Ömer Efendi (ö. 1050/1640)'dir.

Mehmed Nazmî Efendi (ö. 1112/1701), *Hediyyetü'l-İhvân* adlı eserinde Malkaralı Ömer Efendi (ö. 1050/1640) ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir: “Ömer Efendi, ilim, fazilet, kemâl, ibâdet, zühd, takvâ, vecd ve hâli ile mârûf ve meşhûrdur. Zâhir ve bâtın ilimlerini kendisinde toplayan eşsiz bir mübârek pîr olup, Malkara ve çevresinde halk ve aydın zümreden küçük-büyük kim varsa elinde tevbe edip, mücâhede ve riyâzet cilâsıyla kalplerinin aynasını tertemiz eyleyip, cehâlet karalığı ile hakîkattan uzak iken, irfân nûru ile kucaklaştırmıştır. Hâlen o çevrede nice halîfe ve dervişleri vardır. Abdülehad Nûrî Efendi'nin âsitânelerinde tarîkatı tekmîl edip, Malkara'ya halîfe olarak gönderilmiş ve kırk seneyi aşkın tâlipleri irşâd ile gece-gündüz meşgûl iken, 1050/1640 senesi civarında vefât etmiştir. Torunlarından Şeyh Abdülazîz Efendi, bu hakîrin eserlerinden tarîkatı tekmîl edip, hâlen Malkara'da dedesi makâmında halîfe olarak nasb ve tayin olunmuştur”⁵⁸.

⁵⁰ Vassâf, *a.g.e.*, III, 231

⁵¹ Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

⁵² Vassâf, *a.g.e.*, III, 231; Tabibzâde, *a.g.e.*, s. 46.

⁵³ Vassâf Efendi'ye göre, Fakrî-i Kırımî'nin Sezâyî Efendi ile mülâkâtı muhakkak olmakla birlikte, bunun zamanen daha evvel meydana gelmesi ihtimali vardır ve Fakrî Efendi'nin Seyyid Hasan Efendi'den çok zaman önce Sezâyî ile münâsebetini bulunmaktadır. Bkz. Vassâf, *a.g.e.*, III, 232.

⁵⁴ Vassâf, *a.g.e.*, III, 230.

⁵⁵ Vassâf, *a.g.e.*, III, 154.

⁵⁶ Yazma bir nüshası için bkz. Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 3917/4, vr. 61-68.

⁵⁷ Sivâsîlik, Pîr Abdülehad Nûrî Efendi (ö. 1061/1651)'ye nisbet edilen Şemsîliğin yegâne koludur. Geniş bilgi için bkz. Mehmed Nazmî Efendi, *Hediyyetü'l-İhvân* (Osmanlılarda Tasavvufî Hayat-Halvetîlik Örneği-), Haz. Osman Türer, İnsan Yay., İst. 2005, s. 412, 498, 635; Abdullah Uçman, “Abdülehad Nûrî”, *DİA*, I, 178-179; Ekrem Işın, “Abdülehad Nûrî”, *DBİA*, I, 21; Nccdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (XVII. Yüzyıl), OSAV Yay., İst. 2001, s. 203-212.

⁵⁸ Mehmed Nazmî Efendi, *a.g.e.*, s. 609.

d. Sinâniyye

Halvetiyye'nin Cemâliyye koluna bağlı Sinâniyye'nin⁵⁹ ise, Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde kendisini göstermiştir. Şöyle ki, Çorlu'da Bihiştî Ramazan Efendi (ö. 979/1571) adında bir Osmanlı âlimi, sûfî ve şâiri bulunmaktadır.

Bihiştî Ramazan Efendi'nin adı, Arapça kaynaklarda Ramazan b. Abdülmuhsin el-Vizevî şeklinde geçmektedir. Vize'de doğduğu için "Vizevî" nisbesiyle anıldığı gibi tahsilinden sonra Çorlu'ya yerleşip orada vâizlik yaptığından "Çorlu Vâizi" veya "Çorlulu Vâiz" olarak da tanınmıştır. Brockelmann nisbesini "el-Vezir" şeklinde kaydederse de⁶⁰ yanlıştır. Şiirlerinde "Bihiştî" mahlasını kullandığından bu şekilde tanınmış, fakat aynı mahlası kullanan diğer şâirlerle karıştırılmaması için "Bihiştî-i Vâiz", "Bihiştî-i Sâni", yeni yayınlarda ise daha çok Bihiştî Ramazan Efendi diye anılmıştır⁶¹.

Bihiştî tahsil için İstanbul'a giderek Molla Sinan. Merhaba Çelebi ve Şeyhülislâm Sâdî Efendi gibi alimlerden ders okumuştur. Sâdî Efendi'nin vefâtından sonra devrin ünlü şeyhlerinden Merkez Efendi (ö. 959/1551-52)'ye intisab ederek⁶² seyr ü sülûkunu onun yanında tamamlamış ve hilâfet almıştır. Daha sonra İstanbul'dan ayrılıp Çorlu'ya yerleşmiş, bir taraftan Ahmed Paşa Câmii'nde imâm-hatiplik ve vâizlik yaparken diğer taraftan da zâviye hâline getirdiği evinde tasavvufî irşâd faaliyetini sürdürmüş ve zâviyenin etrafında yaptırdığı hücrelerde barındırdığı talebelere de ders vermiştir. Nitekim değerli bir yazar ve kuvvetli bir şâir olarak tanınan Zarîfî de kaynaklarda Bihiştî'nin talebesi olarak anılmaktadır. Çorlu'da uzun yıllar bu hizmetlere devam eden Bihiştî orada vefât etmiş ve Bihiştî Zâviyesi olarak anılan evinin bahçesine gömülmüştür⁶³. Evliyâ Çelebi Çorlu'daki ziyâret yerleri arasında onun zâviyesini de saymaktadır⁶⁴.

Tezkirelerle diğer kaynakların değerlendirmelerine göre Bihiştî, tasavvufa intisab etmeden önceki devresinde çağdaşı ilim adamlarının takdirini kazanmış eser sâhibi bir âlim, tasavvufa intisap ettikten sonraki hayatında ise ârif, kâmil, çevresi üzerinde tesirli bir mürşid, vâiz ve hatip, şâir olarak da "ıcat sâhibi", "murad ettiği mânâda hususî hayaller ortaya koyabilen", "şiirlerinde hüsn-i edâ ile nazma kâdir

⁵⁹ Sinâniyye, İbrahim Ümmî Sinân (ö. 976/1568) tarafından kurulmuş bir Ahmedîlik koludur. Geniş bilgi için bkz. Harîrîzâde, *a.g.e.*, II, vr. 142b-144a; Vassâf, *a.g.e.*, IV, 173-176; Bursalı, *OM*, I, 197-198; M. Baha Tanman, "Sinânîlik", *DBİA*, VII, 6-8.

⁶⁰ Bkz. Brockelmann, *GAL Suppl.*, Leiden 1937, I, 759.

⁶¹ Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, Dımaşk 1379, IV, 171; Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, İst. 1307, II, 1419; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, İst. 1313, VIII, 387; Mustafa Uzun, "Bihiştî Ramazan Efendi", *DİA*, VI, 145.

⁶² Âşık Çelebi, Bihiştî'nin Merkez Efendi'ye intisab edişini şöyle anlatır: "...Şeyh Merkez-i merhûma varup, tevbe ve inâbet, tekmil-i fûn-ı nâfia ve tehzib-i ahlâka-i fâyika için hayli uzlet u riyâzet eyledi. Âhir ol berzâhdan dahi geçüp ve sırr-ı irâdeti Habîb-i ferâgata çeküp Çorlu'da tavattun u ikâmet ve kabûl-i hitâbet ve imâmet eyledi". Bkz. Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tarih No: 772, vr. 58a.

⁶³ Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, Nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddin Yaltkaya, I-II, İst. 1360-62/1941-43, I, 40, 780; Süreyyâ, *SO*, II, 34; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, Nşr. Abdulkadir Özcan, İst. 1989, s. 156; Vassâf, *a.g.e.*, III, 277; Bursalı, *OM*, I, 42; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, Nşr. Kilisli Muallim Rifat-İbnülemin Mahmud Kemal, İst. 1951, I, 370; Uzun, *a.g.m.*, s. 146; Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yay., İst. 1995, s. 44.

⁶⁴ Bkz. Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 298.

bir üstâd” olma başarısını göstermiş, hoşsohbet, nüktedân ve zarîf bir şahsiyettir. Nitekim kendisini tanıyan müelliflerden Ahdî ve Âşık Çelebi bu özelliklerine genişçe yer vererek şahit oldukları onunla ilgili bazı olayları ve duydukları nokteleri anlatmaktadırlar⁶⁵. Hakkında Yaşar Aydemir tarafından *Behiştî Divânı, Behiştî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divânının Tenkitli Metni*⁶⁶ adıyla bir doktora çalışması yapılmış olan Bihiştî, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde yetişmiş, çok yönlü şahsiyetlerdendir.

Bihiştî'nin *Divân*⁶⁷ başta olmak üzere, *Cemşâh u Alemşâh*⁶⁸, *Heşt Behişt*⁶⁹, *Şerh-i Manzûme-i Muammâ*⁷⁰, *Şehrengiz*⁷¹, *Mevlid*⁷², *Hâşiyetü'l-Hâşiyeye alâ Şerh-i Akâidi'n-Nesefiyye li'l-Hayâlî*⁷³ ve *Aşeretü'l-Kâmile* (Sül. Ktp., Reşid Efendi No: 1030/2), *Tefsîru Âyeti “yevme ye'ti ba'u âyâtî rabbike”* (En'âm, 6/158) (Sül. Ktp., Reşid Efendi No: 1030/3) adlı iki risâlesi vardır.

⁶⁵ Bkz. Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi No: 107, vr. 72a-75a; Âşık Çelebi, *a.g.e.*, vr. 58a-59a; Latîfî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ*, (İnceleme-Metin), Haz. Rıdvan Canım, Ank. 2000, s. 196.

⁶⁶ Bkz. Yaşar Aydemir, *Behiştî Divânı, Behiştî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divânının Tenkitli Metni*, M. E. B. Yay., Ank. 2000.

⁶⁷ Yazman nüshalarından biri Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'nde, diğeri ise Millî Kütüphane'dedir. Yaşar Aydemir, bu nüshaların dışında, 1500 kadar mecmuayı tarayarak mevcut nüshadaki şiir sayısı kadar yeni şiir bulmuş ve tenkitli metin bu ilâvelerle oluşmuştur. Bkz. Yaşar Aydemir, *a.g.e.*, s. 173-569.

⁶⁸ “Fâi'lâtün/Mefâ'ilün/Fâ'ilün” vezninde yazılmış olan bu eser, yaklaşık 2500 beyitten meydana gelen, Cemşâh ile Alemşâh arasındaki aşkı işleyen, şâirin “kendi ihtirai” olduğu için övüldüğü, konusu itibariyle orjinal bir mesnevidir. Her bahsin sonunda, “*Ey gazelhân-ı bezm-gâh-ı sürûr/Meclis ehlini aldı hâb-ı fütür/Şevk ile tazelenmeğe dil ü can/Oku bu şi'ri dinlesin yârân*” beyitleriyle geçiş yaparak konuyla ilgili bir gazel söylemiştir ki, bu devrinde bir yenilik olarak kabul edilmiştir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmaktadır (Bkz. Esad Efendi No: 2614; Elmalılı No: 2596/1). Ancak her iki nüsha da baştan birkaç varak eksiktir. Bursa Genel Kitaplığı'nda da bir nüshası vardır.

⁶⁹ Bihiştî'nin bu mesnevîsi “Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fâ'ilün” vezniyle yazılmış olup kendi ifadesine göre 1130 beyittir. Adından da anlaşılacağı üzere eser sekiz bölüme ayrılmıştır. Mevcut nüshalarından ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki *Cemşâh ve Alemşâh* yazmalarının sonunda yer almaktadır. Bunlardan birincisi biraz eksik olduğu gibi Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha da (Ali Emîrî, *Manzûm* No: 861) eksiktir. Diğer nüshaları ise Antalya Elmalı ve Edirne Selimiye kütüphanelerindedir.

⁷⁰ Molla Câmî'nin *Muammâ-yı Sağîr* adlı risalesinin şerhi olarak kaleme alınmıştır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Tarlân, No: 52/8) bulunan bu Türkçe risâle, tarih kıtasındaki “Fazlu'l-ilâh” ibaresinin gösterdiği 977/1569-70'de tamamlanmıştır.

⁷¹ Bihiştî'nin kaynaklarda adı geçmeyen bir başka eseridir. Tek nüshası Millî Kütüphane'de olup aynı mecmua içinde yer aldıklarından Mesîhî'nin *Şehrengiz*'i ile karıştırılmıştır.

⁷² Tek nüshası, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Bölümü'ndedir. Eserle ilgili olarak 1971 yılında Aygül İpek tarafından bir bitirme tezi hazırlanmıştır. 1048 beyitten oluşan eserde yer yer vezin kusurları göze çarpmaktadır.

⁷³ Kütüphane kataloglarında çeşitli isimlerle kayıtlı olan bu eser, Teftazânî'nin Ömer Nesefî'nin *el-Akâid*'i üzerine yazdığı şerhe Ahmed b. Mustafa Hayâlî künyesiyle anılan şâir Hayâlî Bey'in yaptığı hâşiyeye hâşiyeye olarak kaleme alınmıştır. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (meselâ bkz. Sül. Ktp., Laleli No: 2196; Fâtih No: 2968; Reşid Efendi No: 1024; Kaysei Raşid Ef., Ktp., No: 470).

da. Muslihiyye

Halvetiyye'nin Sinâniyye şûbesinden ayrılan Muslihiyye kolu, Tekirdağ'da faaliyet gösteren diğer bir tarîkatdır⁷⁴.

Kurucusu "Muslih" in galatı olup, "Musilî" lakabıyla tanınan Şeyh Mustafa Muslihiddin Efendi'ye nisbetle "Muslihiyye" adını almıştır. Mustafa Muslihiddin Efendi, Tekirdağ'da doğmuş, Arabî ilimleri tahsîl ve edebî bilimleri bitirdikten sonra Tekirdağ'da Şeyh Âdil-i⁷⁵ Halvetî (ö. 1086/1675)⁷⁶ ye hizmet ve dergâhlarında tarîkatı tekmîl edip irşâda mezun olmuştur. 1086/1675 Ramazânı'nda Şeyh Âdil Çelebî'nin bekâ yurduna göçmesiyle Tekirdağ'da olan zâviyelerinde seccâdenişîn olup, bu zâviyede hadîs ve tefsîr öğretimi ve küçük büyük herkese tevhîdi anlatmakla meşgûl iken 1099/1688 Rebûlevvelî'nde irtihâl ile şeyhi yanına defnedilmiştir⁷⁷. Muslihiddin Efendi'nin yeni bir içtihadı olarak tâc ihdâs ettiğini belirten Müstakim-zâde, *Risâletü'l-Tâc*'ında bu hadiseye şöyle yer vermiştir: "*Şeyh Muslihiddin Efendi, ulemâ kisvesine benzer, altı terekeli bir tâc ihdas etti. Bu yüzden şeyhi ile aralarında bir anlaşmazlık ortaya çıktı. Bu anlaşmazlık giderilince artık tâcını giymedi. Ancak tâcını bir alâmeti olarak imâme'yi tâc kabul ederek taktı. Beyaz rengi tercih etmişti*"⁷⁸.

M. Sâdık Vicdânî *Tomâr*'da söz konusu Muslihiyye'nin, Halvetiyye'nin Sinâniyye şûbesinden ayrıldığını ifade ederek Muslihiddin Efendi'nin silsilesini şu şekilde vermektedir: Şeyh İbrahim Ümmî Sinan, Alemdar Şeyh Ali Efendi, Üsküplü (sonradan Ruscuklu) Şeyh Ali Efendi, Şeyh Alâeddin Efendi, Şeyh Habib Efendi, Şeyh Âdil Çelebi, tarîkat sâhibi Şeyh Muslihiddin Efendi⁷⁹.

Muslihiddin Efendi'nin kurmuş olduğu bu koldan, Halvetiyye'nin Ahmed ez-Zührî (ö. 1157/1744) nisbet edilen Zühriyye şûbesi ayrılmıştır. Harîrîzâde ise *Tıbyân*'ında⁸⁰ iki kolun çıktığını yazmaktadır⁸¹.

Mehmet Serez'in mezkûr sempozyum bildirisinde naklettiğine göre, Tekirdağ'da Şeyh Muslihiddin Mustafa tarafından kurulan tekkenin adı Salı Tekkesi'dir⁸².

⁷⁴ M. Baha Tanman, "Uşşâkîlik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (DBİA), VII, 331.

⁷⁵ Ahmed Bâdi Efendi mezkûr eserinde Âdil Çelebî'nin adını "Şeyh İbâdî" şeklinde vermektedir. Bkz. A. Bâdi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, III, 49.

⁷⁶ Şeyh Âdil Çelebi, Tekirdağlı olup, *Vakâyi-i Fuzalâ*'nın beyânına göre, ilk ilimleri tahsîl ettikten sonra İstanbul'a gidip, Halvetiyye tarîkatı şeyhlerinden Habîb Efendi'den inâbet almış, tarîkat âdâbını tekmîl ederek mücâz olmuş ve doğum yeri olan Tekirdağ'a geri dönerek orada seccâdenişîn olarak talipleri irşâd etmekle meşgûl iken 1086/1675 Ramazânı'nda bu dünyadan göçmüştür. Tekirdağ'da medfûndur. Bkz. A. Bâdi, *a.g.e.*, aynı yer.

⁷⁷ A. Bâdi, *a.g.e.*, aynı yer.

⁷⁸ Vicdânî, *a.g.e.*, aynı yer. Ayrıca bkz. Vassâf, *a.g.e.*, IV, 178.

⁷⁹ Vicdânî, *a.g.e.*, s. 239.

⁸⁰ Bkz. Harîrîzâde, *a.g.e.*, II, 101a.

⁸¹ Bkz. M. Sâdık Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye* (Tarîkatler ve Silsileleri), Haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İst. 1995, s. 239-240. Ayrıca bkz. Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetîik ve Halvetîler*, Petek Yay., İst. 1984, s. 153.

⁸² Serez, *a.g.m.*, aynı yer.

2. Celvetiyye

Aziz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1032/1623) tarafından Anadolu topraklarından tesis edilen Celvetîlik⁸³, Tekirdağ merkezde Mehmed Hikmetî Efendi (ö. 1165/1752), Şarköy'de Hüseyin Şâhî (ö. ?) ve Fahrî Ahmed Efendi (ö. 1214/1799) tarafından temsil edilmiştir.

Mehmed Hikmetî Efendi, Tekirdağ'da doğmuş olup, babası Hacı Ahmed Efendi, annesi Emine Hanım'dır⁸⁴. İsmail Hakkı Bursevî'nin Tekirdağ'da bulunduğu sırada daha çocuk iken huzûruna giderek duâsına mazhar olan Mehmed Efendi, Bursevî'nin halîfelerinden bazı zevâtın taht-ı terbiyesinde bulunarak, nihâyet mülâkât arzusu kendisini muzdarip etmekle Bursa'ya gelip arz-ı teslimiyet ve erkân-ı Celvetiyye üzere sülûke mübâşeret ederek mücâhede ve riyâzatla tasfiye-i bâtına muvaffak, izin ve icâzete müstahak olmuşlardır⁸⁵. Mehmed Efendi'ye "Hikmetî" mahlası da yine şeyhi Bursevî tarafından verilmiştir⁸⁶.

Hikmetî Efendi, müstahlef olduktan sonra hilâfet göreviyle Tekirdağ'a dönmüş ve orada Sâlihiyye Câmii civârında inşâsına muvaffak olduğu halvethânedeki postnişînlik yapmıştır. Bu halvethâne hakkında Bursevî bir târih söylemiştir⁸⁷.

Hikmetî'nin Bursevî'ye nerede ve ne zaman intisâb ettiği husûsunda çelişkili rivâyetler vardır. Fındıklılı'ya göre, beldesinde ve civârında ilim tahsil edip Receb 1129/Haziran 1717 yılında Bursa'ya gelip Bursevî'nin hizmetlerinde bulunmuş ve kendilerine Celvetî tarîki âdâbı üzere müntesib ve müstahlef olmuştur⁸⁸. Sakıp Yıldız'a göre Hikmetî, 1128/1716 yılında İsmail Hakkı'nın bir süre Tekirdağ'da ikâmeti sırasında huzûruna gelmiş ve küçük yaşta kendisine bîat etmiştir⁸⁹. Ali Namlı'ya göre ise Mehmed Efendi'nin Bursevî'ye intisâbı daha öncedir. Şöyle ki 1121/1709 tarihinde Hikmetî, İsmail Hakkı'nın mecmûasını istinsah etmiş, İsmail Hakkı da istinsah târihi için onun dilinden bir târih düşmüştür⁹⁰. Kanaatimizce Namlı'nın bu tesbiti gerçeğe daha uygun gözükmektedir.

⁸³ Hüdâyî ve Celvetiyye hk. geniş bilgi için bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikati*, İst. 1990, s. 149-153; A.mlf., "Celvetiyye", *DİA.*, VII, 273; Selami Şimşek, *Keşanlı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik*, ATÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2005, s. 208-260.

⁸⁴ Babası, annesi ve kerîmesi Âsiye 1722-23'te aynı yılda vefât etmiştir. Pederine, annesine ve kerîmesine söylediği târihler sırasıyla şöyledir: "*Vefâtına deyüb Hikmetî târih /Bihîştî Hâcî Ahmed itdi me'vâ*", "*Hikmetâ dindi târih-i du'â /Âmine karîn-i bihîştî kaldı câ*", "*Geldi bir Şeyh Hikmetî himmet idüb /Âsiye kadın bihîştî mesken*" Bkz. Vassâf, *Kemâlnâme-i İsmail Hakkî* (Bursevî Biyografisi), Haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000, s. 74; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1332, s. 190.

⁸⁵ M. Şemseddin, *a.g.e.*, s. 187.

⁸⁶ Vassâf, *Sefîne*, III, 56; A.g.mlf., *Kemâlnâme*, s. 73.

⁸⁷ Bu târih şöyledir. "*Nefes irişdi Hâcî Hikmetî'den /Haberde benzedi bâd-ı cenûba /Bu halvethâne ile Sâlihiyye /Yine hüs-n-i bahârdan düşdi hüba /Açıldı çeşm-i ârif gibi revzen /Nezâret kılmağa semt-i gıyûba /Zuhûr itdi bu hayr-ı bâkîçün şems /Dem irdi âhir (irîşdi) gurûba /Didi harf-i mücevher birle Hakkî /Yapıldı halvet erbâb-ı kulûba*". Bkz. Vassâf, *Kemâlnâme*, aynı yer.

⁸⁸ Bkz. Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şekâik fi Hakkı Ehli'l-Hakâik*, Haz. A. Özcan, (Şekâik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri İçinde), V, İst. 1989., s. 482.

⁸⁹ Bkz. Sakıp Yıldız, *Türk Müfessiri İsmail Hakkı, Hayatı, Eserleri ve Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, (Aslı Fransızca olan doktora tezinin yayımlanmamış Türkçe tercümesi), s. 148.

⁹⁰ Bkz. Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İnsan Yay., İst. 2001, s. 226.

Bursevî, vefâtından on yedi gün önce 22 Şevvâl 1137/1 Ağustos 1725 Salı günü kendisini Üsküdar'a halife olarak görevlendirmiş, şeyhinin vefâtından sonra 5 Muharrem 1139/2 Eylül 1726 Salı günü Bursa'ya dönmüş ve birkaç ay önce vefât eden İbrahim Hakkı'nın oğlu Şeyh Bahâüddin Efendi'nin yerine İsmail Hakkı Dergâhı'nda posta oturmuştur⁹¹.

Bir kez hacca gitmiş, bir kez de gazâyâ iştirâk etmiş olan Mehmed Hikmetî'nin hacca ne zaman gittiği ve gazâyâ ne zaman iştirâk ettiği belli değilse de savaşta taşıdığı sancak bir müddet İsmail Hakkı Dergâhı'nda yâdigâr olarak saklanmıştır⁹². Hikmetî, cömertliğiyle meşhûr olmuştur. Fukarâyâ yardımda bulunur, bazen dervişlerini toplayarak kaplıcalara götürür, yolda rast geldiği ihvânını ve dostlarını da alıp giderdi⁹³.

22 Rebûlevvel 1165/8 Şubat 1752'de vefât eden Hikmetî Efendi'nin kabri İsmail Hakkı'nın kabri yakınındadır. Vefâtı için Hâdîzâde Abdulaziz Efendi'nin söylediği târih mezar taşında da yazılıdır⁹⁴.

Hikmetî Efendi'nin tabîat-ı şâirânesi de olup, kendilerince bazı târihî bilgileri, mürşidi Bursevî'nin halîfeleri arasında cereyân eden yazışmaları ve ilâhiyyâtını ihtivâ eden bir *Mecmûası* vardır. Fındıklılı da kendisi ile ilgili bilgileri o mecmûadan nakletmiştir⁹⁵.

İsmail Hakkı Bursevî'nin,
Rum diyârına çevirdim gönlümü var Hikmetî
Cümle evlâd ba'dehu ordan zuhûr eyler tamam
İmtidâd eyler sülâlem tâ ilâ-yevmi'l-kıyâm
Keşf ile bildim bu işi Hakkıyâ ben ve's-selâm

şeklindeki nutkunda da işâret ettiği gibi, Bursevî'nin mânevî soyu Hikmetî yoluyla devâm etmiş, dergâhında onun nesli postnişîn olmuşlardır⁹⁶. *Yâdigâr-ı Şemsî*'deki bu değerlendirmeler, Hüseyin Vassâf tarafından yanlış anlaşılmış olacak ki, İsmail Hakkı'nın Hikmetî'yi Tekirdağ'da bulunduğu sırada kimsesiz ve yetim olarak bulduğunu, terbiyesi altına alıp evlât edindiğini söyler⁹⁷. Daha sonra ise yetim dediği Hikmetî'nin 1135/1723 yılında babası ve annesinin vefâtı için söylediği manzûm târihleri zikreder⁹⁸. O halde, kendi ifadelerinde çelişkili bulunan Vassâf Bey'in bu iddiası asılsız olsa gerektir⁹⁹.

⁹¹ Fındıklılı, *a.g.e.*, s. 148.

⁹² Vassâf, *Kemâlnâme*, 70; A.g.mlf., *Sefîne*, III, 56-57; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, II, 153.

⁹³ M. Şemseddin, *a.g.e.*, s. 188.

⁹⁴ Mezar taşına yazılı târih şöyledir: "Sâlikân-ı Celvetiyye mürşidi şeyhu'ş-şuyûh /Yanî kim Şeyh Hikmetî kabrinde râhatlar bula /Düşdü bir târih Azîzâ tab'ıma fevti için /Cây-gâh-ı Hikmetî Mevlâ kusûr-ı adn ola". Bkz. Fındıklılı, *a.g.e.*, s. 483; M. Şemseddin, *a.g.e.*, s. 187-188; Vassâf, *Kemâlnâme*, 70; A.g.mlf., *Sefîne*, III, 56.

⁹⁵ Bkz. Fındıklılı, *a.g.e.*, s. 483-484.

⁹⁶ M. Şemseddin, *a.g.e.*, s. 189-190; Vassâf, *Kemâlnâme*, s. 57-59.

⁹⁷ Vassâf, *Kemâlnâme*, 53; A.g.mlf., *Sefîne*, III, 56; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Uludağ Yay., Bursa 1993, II, 152-153.

⁹⁸ Vassâf, *Kemâlnâme*, 70-71; Bu manzûm târihler *Yadigâr-ı Şemsî*'de de yer almaktadır. Bkz. M. Şemseddin, *a.g.e.*, s. 190.

⁹⁹ Namlı, *a.g.e.*, s. 227.

Hüseyin Şâhî (ö. ?)'ye gelince, Keşanlı Şeyh Süleyman Zâtî (ö. 1151/1738)¹⁰⁰'nin oğlu ve halifesidir. Şarköy'de irşâd vazifesiyle meşgul olmuştur. Vefât yeri ve tarihi hakkında herhangi bir malûmat yoktur¹⁰¹.

Fahrî Ahmed Efendi (ö. 1214/1799) ise, Şarköy'de dünyaya gelmiş olup, Hüseyin Şâhî Efendi'den müstahlefi¹⁰². Fahrî Efendi, *Sicill-i Osmânî*, *Kemalnâme-i Hakkî* ve *Riyâz-ı Belde-i Edirne*'de¹⁰³ Süleyman Zâtî'nin halifesi olarak gösterilir ki bu yanlıştır. Zira Fahrî Efendi kendi eserinde Hüseyin Şâhî Efendi'nin halifesi olduğunu açıkça ifade etmiştir¹⁰⁴. Ömrünün sonlarına doğru İstanbul'a gelmiş ve 1214/1799 tarihinde vefât etmiştir. Kabri, Kasımpaşa'da Ali Efendi Dergâhı hazîresindedir. Bu dergâh, daha sonra istimlâk edilip tersâneye katıldığından mevcut değildir. Mürettep *Dîvân*'i¹⁰⁵, Müftî Baba denilen zâtın *Yunus Emre tarzındaki nutkuna şerhi*¹⁰⁶, *Kasîde-i Fahrî Efendi*¹⁰⁷ olmak üzere üç eseri vardır. Ayrıca Zâtî'nin başlayıp tamamlayamadığı *Gülşen-i Vahdet* adlı şerhini tamamlamış ve yine Zâtî'nin bir gazelini şerh etmiştir¹⁰⁸. İsmail Hakkı Bursevî'nin “*Her nefeste bir tecellî-i Hüdâ ister gönül/Kendüye bu gurbet içre âşnâ ister gönül*” beytiyle başlayan gazeline nazîresi vardır ve pek ârifânedir:

*Bâ-Hüdâ bir andelib-i dil-feza ister gönül
Gülşen-i bezm-i elest'e âşinâ ister gönül*

*Etmeye mi'râc-ı rûhânî harîm-i hazrete
Sırr-ı “ev ednâ”¹⁰⁹ya mahrem rehnumâ ister gönül*

*“Len tenâlü'l-birre hattâ”nın¹¹⁰ rumûzun anlayub
Râh-ı Hakk'da nakd u bâş u cân fedâ ister gönül*

*Hikmet-i pindârdan dilhânesin tathîr için
Şem'-i Zât-ı Zü'l-Celâlî'den ziyâ ister gönül*

*Nûş idüb câm-ı ene'l-Hak'da hüve'l-Hak bâdesin
“Küntü kenz”¹¹¹ esrârın ârif evliyâ ister gönül*

¹⁰⁰ Zâtî Efendi'nin hayatı ve halifeleri hk. geniş bilgi için bkz. Şimşek, *a.g.t.*, s. 22-32.

¹⁰¹ Vassâf, *Sefîne*, III, 62; A.g.mlf., *Kemalnâme*, s. 79.

¹⁰² Fahrî Ahmed Efendi, *Kasîde-i Fahrî Efendi*, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa No: 777, vr. 58a.

¹⁰³ Bkz. Süreyyâ, *a.g.e.*, IV, 11; Vassâf, *Sefîne*, s. 77; A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 111.

¹⁰⁴ Bkz. Fahrî Ahmed Efendi, *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁰⁵ Bkz. Fahrî Ahmed Efendi, *Dîvân*, Yapı Kredi Kütüphanesi, Yazma No: 15551.

¹⁰⁶ Bursalı, *a.g.e.*, I, 141.

¹⁰⁷ Bkz. Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa No: 777.

¹⁰⁸ Vassâf, *a.g.e.*, s. 79; A.g.mlf., *Sefîne*, III, 62-63; Bursalı, *OM*, I, 141-142; Namlı, *a.g.e.*, s. 224.

¹⁰⁹ Necm, 53/9.

¹¹⁰ “*Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe eremezsiniz*” âyetine işaret edilmektedir. Bkz. Âl-i İmrân, 3/92.

¹¹¹ (Ben gizli hazine idim, bilinmeyi istedim ve halkı yarattım) hadisine işaret edilmektedir. İbn Teymiyye, *Zerkeşî*, Hâfız İbn Hâcer ve Suyûtî mevzû olduğunu, zayıf da olsa bir senedinin bulunmadığını, Elbânî de asılsız olduğunu söylemektedir. Ali el-Kârî ise “*İnsanları ve cinleri yalnız bana kulluk etsinler diye yarattım.*” meâlindeki âyet-i celîleden müstefâden mânâsının sahih olduğunu bildirmektedir. Bkz. Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs Amma'stehere Mine'l-Ahâdis Alâ Elsinetin-Nâs*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1408 (1988), II, 121, H. No. 2014;

“*Nahnu akrab*”¹¹² nağmesin gûş eyleyen *Fahriyâ*
*Bâğ-ı vahdet gülsitânında nevâ ister gönül*¹¹³

3. Kâdiriyye

Tekirdağ ve çevresinde yaygın olan tarikatlardan birisi de, Abdülkâdir Geylânî (ö. 561-62/1166-67) tarafından Bağdat'ta kurulmuş olan Kâdiriyye¹¹⁴ gelmektedir. Kâdirîlik Tekirdağ'a, tarikatın Rûmiyye kolunun kurucusu Şeyh İsmail Rûmî (ö. 1643) tarafından yayılmıştır. Şöyle ki İsmail Rûmî, Tosya ve Kastamonu'da kendi adına tekkeler kurduktan sonra bir dizi seyahata çıkarak sırasıyla İzmir, Manisa, Bursa, İzmit, Tekirdağ, Edirne ve Balkanlara gitmiş, tarikatını buralarda yaymaya çalışmıştır¹¹⁵.

Tarikatın Tekirdağ'da İsmail Rûmî'den sonra faaliyet gösteren temsilcisi, Suyolcu-zâde Nehrî Ahmed Efendi (ö. 1182/1769)'dir. Nehrî Ahmed Efendi, Kâdiriyye'nin Rûmiyye kolu şeyhlerinden ârif bir zât olup, Tekirdağ'lıdır. 1182/1769 senesinde memleketinde vefât etmiştir. Kendi adıyla anılan tekke medfûndur¹¹⁶. Yine *Osmanlı Müellifler*'inde kaydedildiğine göre, Nehrî Ahmed Efendi'nin *Vahdet-i Vücûd*'tan bahseden bir eseri ile ârifâne *İlâhiyyât*'ı vardır¹¹⁷.

Nehrî Ahmed Efendi Tekkesi ile ilgili olarak 1310 tarihli *Edirne Salnâmesi*'nde şu bilgiler yer almaktadır: “*Tarikat-ı aliyye-i Kâdiriyye'ye mensup Hüseyin Çavuş Mahalesi'ndedir. Derûnunda Kâdiriyye tarikatı büyüklerinden Ahmed Nehrî Efendi medfûndur*”. Mehmet Serez'e göre bu tekke, Eski Kolordu yeni Tuğlacılar Lisesi ve Atatürk İlköğretim Okulu bahçesi karşısındaydı. 1591-1592 tarihlerinde Nehrî Ahmed Efendi tarafından yaptırıldığı söylenen tekkenin diğer bir adı da Hüseyin Çavuş Mescidi idi. Halen mevcut değildir¹¹⁸.

Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûa ve Eseruha's-Seyyiu fi'l-Umme*, Riyad 1988., I, 166.

¹¹² “*Biz insana şahdamarından daha yakınız*” âyetine işâret edilmektedir. Bkz. Kâf, 50/16.

¹¹³ Bkz. Fahrî Ahmed Efendi, *Dîvân*, vr. 326.

¹¹⁴ Geylânî ve Kâdirîlik hk. geniş bilgi için bkz. Vicdânî, *a.g.e.*, s. 36-69; C. Server Revnakoğlu, “Tarikatlerin Tarihine Toplu Bakış: Kâdirîlik”, *Yeni Tarih Dünyası*, I/1, (17 Eylül 1953), s. 17-19; D. S. Morgoliouth, “Kâdiriye”, *İA*, VI, 50-54; Ekrem Işın, “Kâdirîlik”, *DBİA*, IV, 372-377; Dilaver Güner, *Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İst. 1999.

¹¹⁵ Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî*, Nşr. Mustafa S. Kaçalın, İst. 1992, s. 48-52; Vicdânî, *a.g.e.*, s. 132; Cemâleddin Sever Revnakoğlu, “Rumîlik ve İsmail-i Rumî”, *Yeni Tarih Dünyası*, Sayı: 8, İst. 1953, s. 348-350.

¹¹⁶ Bursalı, *OM*, I, 179.

¹¹⁷ Bursalı, *OM*, aynı yer. Nehrî'nin *Dîvân*'ının şu anda bilinen tek nüshası Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 235'de kayıtlıdır (212x132 mm., 61 vr., 18 st., nestalik yazı).

¹¹⁸ Serez, *a.g.m.*, s. 3. Serez'in tekkenin inşasıyla ilgili yukarıda verdiği tarih ile Nehrî Efendi'nin vefât tarihi arasında 200 yılı aşkın bir zaman dilimi vardır ki, onun inşâ ettirmesi pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla bu tarih bize tekkenin daha önce mescit olarak inşâ edildiğini ve Nehrî Ahmed tarafından tekke olarak kullanıldığını kanaatini uyandırmaktadır. Hikmet Çevik ise, bu tekkenin Kız Enstitüsü bahçesinde olduğunu ve 1000 tarihlerinde Nehrî Efendi tarafından yaptırıldığı söylendiğini ifade etmektedir ki, verilen bu tarih de aynı şekilde Nehrî Efendi'nin yaşadığı zaman dilimi ile uyuşmamaktadır. Bkz. Çevik, *a.g.e.*, s. 78.

4. Nakşibendiyye

Muhammed Bahâüddin Nakşibend (ö. 791/1389) tarafından kurulan Nakşibendîlik¹¹⁹, *1310 Tarihli Edirne Salnâmesi*'nin verdiği bilgiye göre Tekirdağ'da üç tekke ile temsil edilmiştir. Bunlardan birincisi, Nakşibendî Üveys Tekkesi'dir. Gerçi bunun inşâ târihi belli değil ise de, eski sadrazamlardan Mehmed İzzet Paşa merhûm tarafından tamir edilerek yeniden inşâ olunmuştur¹²⁰.

Üveys Tekkesi, "Çarşamba Tekkesi" ve "Ali Baba Tekkesi" diye de anılmaktadır. Tekke, Eski Kurnalı Caddesi, halen Hükûmet Caddesi üzerindeki Polis Karakolu karşısındaydı. Şabanoğlu Mehmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Nakşibendî tarikatına ait tekkedir¹²¹. Tekke bahçesinde Şabanoğlu ailesi gömülüydü. Halen yerinde Tekke Çeşmesi diye anılan çeşme olup, ahşap ufak bir yapı bölümü hariç, apartman ve iş yeri vardır¹²².

Yine aynı *Salnâme*'ye göre, 977/1569 tarihinde büyük Allah dostlarından ve kırklardan birisi Gâibler Hânî diye bilinen ve denizin sahilinde olan yere çıktıklarında "ben bu mahale postu sersem" diyerek bekâ yurduna göçmüş. Hâlen kutlu merkadı Nakşî Tekkesi kurbunda kendine mahsûs türbesinde güzel kokulu toprağına defnedilmiş olduğu ve yüce adı Sersem Ali Baba Sultan¹²³ demekle mâruf ululardan bir zât bulunduğu mütevâtir olmakla, mezkûr türbe halk ve aydın zümrenin ziyâretgâhıdır¹²⁴.

Mezkûr *Salnâme*, diğer Nakşibendî tekkesiyle ilgili olarak, Tekirdağ'da sekizinci tekkenin de Nakşibendî Tekkesi olduğunu ifade ederek yalnızca adını belirtmektedir¹²⁵.

Tekirdağ'da evini tekke haline getirerek icrâ-yı meşihat eden "Hâlis" mahlasıyla hurûf-ı hecâ tertibinde bir *Dîvân*'ı bulunan Nakşî Hacı Pîr Efendi (ö. 1298/1880)'yi de unutmamak gerekir¹²⁶. Bu Hacı Pîr Efendi Tekkesi'nin yukarıda *Salnâme*'de adı belirtilmeyen tekke olabileceği kanaatindeyiz.

Tekirdağ'da üçüncü Nakşî Tekkesi, Can Paşa Mahallesi'nde olup, hayrât sâhiplerinden Şa'bânzâde merhûm el-Hâc Muhammed Ağa tarafından yüz kırk sene önce binâ ve inşâ edilmiş olan Nakşiben-

¹¹⁹ Nakşibendîlik hk. geniş bilgi için bkz. Harîrîzâde, *a.g.e.*, I, vr. 34b-40a; Vassâf, *a.g.e.*, II, 1-240; Hamid Algar, "A Brief History of the Naqshbandi Order", *Varia Turcica*, XVIII, İst. 1990, s. 15-19. Ekrem Işın, "Nakşibendîlik", *DBİA*, VI, 31-39.

¹²⁰ Bkz. *1310 Tarihli Edirne Salnâmesi*, s. 658.

¹²¹ Hikmet Çevik, *a.g.e.*, aynı yer.

¹²² Serez, a.g.m., s. 3.

¹²³ Kaynaklarda Sersem Ali Baba'nın, Kanûnî Sultan Süleyman'ın hanımı Mah-ı Devran Sultan'ın kardeşi olduğu, 958/1551'de Dimetoka'da Bektâşî Âsitânesi'nde Bektâşî babası iken Kalkandelen'e nakledildiği ve burada Bektâşî Tekkesi kurarak 977/1569'da vefât ettiği kaydedilmektedir. Bkz. S. Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şairleri*, s. 37. Ayrıca Balım Sultan'ın halifelerinden olduğu, eskiden vezirlik yaptığı belirtilen Sersem Ali Baba, Dedebaba ünvanı ile 1551-1570 yılları arasında on dokuz sene posta oturduğu ifade edilmektedir. Bkz. Bedri Noyan, *Bütün Yönleri ile Bektaşîlik ve Alevîlik*, İst. 1998, s. 45; Metin İzeti, *Balkanlarda Tasavvuf*, İst. 2005, s. 242. Bu bilgilerin gerçeğe daha uygun olduğu, Tekirdağ'da ona makâm ayrılmasının ise Sersem Ali Baba'ya karşı duyulan sevgiden kaynaklanmış olabileceği kanaatini taşımaktayız.

¹²⁴ Bkz. *A.g.salnâme*, aynı yer.

¹²⁵ Bkz. *A.g.salnâme*, aynı yer.

¹²⁶ Yücebaş, *a.g.e.*, s. 78.

diyye dergâhıdır ki, elyevm mâmûr ve kendilerine mahsûs gecelerde tarîkat âyini icrâ edilmektedir¹²⁷.

4. Rifâiyye

Rifâiyye tarîkatına gelince, Seyyid Ahmed Rifâî (ö. 1183) tarafından kurulan bu tarîkat¹²⁸, Tekirdağ'da Karabaş Abdullah Efendi Tekkesi ile temsil edilmiştir. Çiftlikönü Semti'nde eskiden Reşat Bey Değirmeni diye anılan değirmenin arkasında ve Çiftlikönü Câmii'nin arka sokağında Rifâî tarîkatına mensup bir tekkeydi. Halen yerinde apartman vardır¹²⁹.

5. Sa'diyye

Kudüs civarında doğup, Urfa'ya bağlı Birecik Kasabası'nda irtihâl eden Sa'deddin Cibâvî (ö. 700/1301) tesis edilen Sa'dîlik¹³⁰, Tekirdağ'da üç tekke ile temsil edilmiştir: Pazar Tekkesi, Hamâmî Mehmed Paşa Tekkesi ve Şeyh Bedrettin Efendi Tekkesi.

Pazar Tekkesi, Eski Kolordu binası, halen Tuğlacılar Lisesi giriş kapısı karşısında bulunmaktaydı. Diğer adı Kutup İbrahim Efendi Tekkesi'dir¹³¹. Bina sahibi Sa'deddin Efendi tekke binasını kat karşılığı vermiştir. Bugün yerinde bir apartman mevcuttur¹³².

Hamâmî Mehmed Paşa Tekkesi, Turgut Mahallesi Soğukkuyu Caddesi yolu üzerindeydi. Halen tekke binası yerine kurulan bir apartmanın bodrum katında kavuklu mezar taşı kırık vaziyette olup, vatandaşlar tarafından mum dikilen zât olan Yeniçeri Ağası Hamâmî Mehmed Paşa'nın mescidi, tekkesi ve türbesi yok yere yıktırılmıştır. Bugün ordu komutanı sıfatı ile anılan Mehmed Paşa, Evliya Çelebi'yi Tekirdağ'da misafir eden ve nerdeyse Tekirdağ'ın tarihini yazdıran zâttır. Otuz beş dönüm bahçe, bir mescit, bir tekke ve muhtelif tarlalar bırakarak vakfeden zâtın sonu böyle olmamalıydı. Kabri yıktırılmak istenirken Mehmet Serez'in araya girerek Tekirdağ Müzesi'ne haber vermesi sonucu yerinde bırakılmıştır¹³³.

Şeyh Bedrettin Efendi Tekkesi ise, Ortacami Mahallesi Hasan Efendi Caddesi yolu üzerinde ve Süleyman Paşa İlköğretim Okulu ile Hasan Efendi Caddesi'nin kavuştuğu yerdedi. Şeyh Bedrettin Efendi'nin demir parmaklıklı mezarı yerinde taksi garajı vardır¹³⁴.

¹²⁷ 1310 Tarihli Edirne Salnâmesi, s. 659

¹²⁸ Ahmed Rifâî ve Rifâîlik hk. geniş bilgi için bkz. M. Ebu'l-Hüdâ Sayyâdî, *Kılâdetü'l-Cevâhir*, Beyrut 1301; A. mlf., *et-Tarîkatü'r-Rifâiyye* (Rifâî Tarikatının Esasları), Ank. 2004; Mustafa Tahralı, "Ahmed Rifâî", *DİA*, II, 127-128; D. S. Margoliouth, "Ahmed Rifâî", *IA*, I, 203; Ken'an Rifâî, *Ahmed Rifâî*, Taşbasma İst. 1326, s.13-14.

¹²⁹ Çevik, *a.g.e.*, s. 78; Serez, *a.g.m.*, s. 4.

¹³⁰ Sa'dîlik hk. geniş bilgi için bkz. Harîrîzâde, *a.g.e.*, II, 129b-138b; Vassâf, *a.g.e.*, I, 342-370; Ekrem Işın, "Sâdîlik", *DBİA*, VI, 391-396.

¹³¹ Çevik, *a.g.e.*, aynı yer.

¹³² Serez, *a.g.m.*, s. 3.

¹³³ Çevik, *a.g.e.*, aynı yer; Serez, *a.g.m.*, aynı yer.

¹³⁴ Çevik, *a.g.e.*, aynı yer; Serez, *a.g.m.*, aynı yer.

6. Mevleviyye

XIII. asrın sonlarında Konya’da, Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö. 672/1273) adına oğlu Sultan Veled tarafından tesis edilen Mevlevîlik¹³⁵, Tekirdağ’da son dönemlerde kendisini göstermiştir. Mehmet Serez’in verdiği bilgilere göre, Orta Cami Mahallesi’nde 1912 depreminde yıkılan Salihîye Câmîi yanında ve Halvetiyye tarikatının Sünbüliye koluna bağlı Perşembe Tekkesi (Hamîd-i Bînevâ)’nde, dershaneler, zikir yerleri, dervişlerin, ikamet ettikleri odalar vardı. Tekkeler kapatılınca bütün binalar Mevlevî tekke ve zâviyesine dönüştürülmüştür. Mevlevî tekkesine dönüştükten sonra Vakıflar İdaresi memurlarından Şeyh Marûfi Saltık tekke şeyhi olarak tekkeyi idare etmiştir. 1932 yılına kadar devam eden mevlevîhâne, câmî yeri dahil, bütün odaları, misafirhaneleri gazete ilânıyla şahıslara satılmıştır. Halen bu tekke ve zâviyenin yerinde iki apartman ve üç ev bulunmaktadır. Musalla Mezarlığı denilen Salihîye Kabristanı ise taşları sökülerek İstanbulkapı’daki şehir mezarlığına atılmıştır¹³⁶.

Vatan şâiri Namık Kemal de, 1256/1840 yılında tekkenin önünde bulunan Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa’nın konağında dünyaya gelmiş ve adı, tekke şeyhi Tokatlı Mehmet Emin Hoca Efendi tarafından konulmuştur. Namık Kemal’in dedesi Tekirdağ Mutasarrıflığı’ndan Afyon Mutasarrıflığı’na tayin edildikten sonra, annesi Afyon’da 1264/1848 de vefat edince, Afyon Mevlevîhâne Câmîi hazînesine gömülmüştür. Halen kabri mevcuttur. Tekkede yapılan zikir ve diğer merâsimlerde vazife alan tanınmış Tekirdağlılar arasında Münir (Soyuer), Hafız Celâl (Eren), Şampiyon Hüseyin, zamanın Müftüsü Hacı Hafız Hüseyin (Mumcuoğlu), Şeyh Marûfi (Saltık), Hafız Mehmet (Tanrısever) gibi zâtlar bulunmaktadır¹³⁷.

7. Melâmiyye-i Bayrâmiyye

Hacı Bayram Velî’nin müridlerinden olan Bursalı Dede Ömer Sikînkî (ö. 880/1475) tarafından kurulan Melâmiyye-i Bayrâmiyye¹³⁸, Tekirdağ’ın Hayrabolu ilçesinde kendisini göstermiştir. Hayrabolu’da Melâmiyye-i Bayramiyye’yi Ahmed Sârbân (ö. 952/1545) temsil etmiştir. Ahmed Sârbân, Hayrabolu’da doğmuş ve aynı şehirde vefat etmiştir. Vefat tarihi “Şütürbân” kelimesinin delâlet ettiği 952/1545 senesidir. Adına yaptırılan türbede yatmaktadır¹³⁹. Müstakim-zâde’nin beyânına göre Ahmed Sârbân, Pîr Alâeddin

¹³⁵ Mevlevîlik hk. geniş bilgi için bkz. Harîrîzâde *a.g.e.*, III, vr. 148a-169b; *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İst. 1983; Ekrem Işın, “Mevlevîlik”, *DBİA*, V, 422; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yay., İst. 2003, s. 15-21.

¹³⁶ Serez, *a.g.m.*, s. 2.

¹³⁷ Serez, *a.g.m.*, aynı yer.

¹³⁸ Melâmiyye-i Bayrâmiyye koluna mensup olanlar, Şemsiyye kolunun aksine aşk ve cezbe yolunu benimsemişler, kalbî zikre önem vermişler, tekke, tâc, hırka vb. unsurlara karşı çıkmışlardır. Bu kol içerisinde pek çok coşkun sûfi yetişmiş, fakat bir takım taşkın tutum ve davranışları sebebiyle devletin takibatına maruz kalmış ve bir çok şeyhleri de idam edilmiştir. Bu kol giderek Ehl-i Sünnet çizgisinden uzaklaşmış, Şîî ve Bâtınî bir karakter kazanmıştır. Geniş bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İst. 1931, s. 50-55; Osman Türer, “Melâmîliğe Dair”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 39, Aralık 1985, ss. 25-51.

¹³⁹ Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 70; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtu’l-Fuâd fi’l-Mebde-i ve’l-Meâd*, İst. 1288, s. 246; La’lîzâde, *Tarikat-ı Aliye-i Bayrâmiyye’den Tâife-i Melâmiyye’nin An’ane-i İrâdetleri*, ts., s. 30-31; Bursalı, *OM*, I, 20; Vassâf, *a.g.e.*, II, 282.

Ali Aksarayî (ö. 944/1537)'nin önde gelen halîfesi ve ekmel vârisidir¹⁴⁰. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlamış, sonra Yeniçeri Ocağı'nda yirmi altıncı ortayı meydana getiren Deveci Ortası'na kaydolmuştur. Çalışkanlığı ve zekâsı sayesinde Devcecibaşılığı'na kadar yükselmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman Han'ın 940/1533 yılındaki İrakeyn Seferine Sarbanbaşı, (Devcecibaşı) olarak katıldığından bu lakapla tanınmıştır¹⁴¹.

Ahmed Sârbân, bu sefer sırasında Pîr Alâeddin Ali ile Karaman'da görüşerek ona intisâb etmiştir. Şeyhinden hilâfet aldıktan sonra Hayrabolu'ya giderek uzlete çekilmiş, ancak kendi arkadaşlarıyla ülfet ederek, on yedi sene tarikat faaliyetlerini yürütmüştür¹⁴².

Ahmed Sârbân'ın yetiştirdiği iki önemli halîfesinden Vizeli Alâeddin Efendi (ö. 970/1562-63) memleketi Vize'de faaliyet gösterip Melâmîliği Rûmeli'de yayarken, diğeri Hüsâmeddin Ankaravî (ö. 964/1557) de zâviyesini Anakara'ya kurarak, bu neş'eyi Anadolu'da yaymaya çalışmıştır¹⁴³.

Halîm, selîm bir zât olan Ahmed Sârbân, halk arasında, "Kaygusuz Sultan" diye meşhûr olmuştur. *Mektûbât*'ı ve mürettep *Dîvân*'ı olup, ilâhîlerinde gâh "Kaygusuz", gâh "Ahmed" ve "Ahmedî" mahlaslarını kullanmıştır¹⁴⁴. *Dîvân* edebiyatının incelikleriyle dolu *vahdet-i vücûd* felsefesini işlediği şiirlerinde düzgün bir anlatım görülür. Ayrıca din dışı konularda da lirik şiirleri ve hece vezniyle yazılmış nefesleri vardır¹⁴⁵. Örnek olması bakımından bir şiirini nakletmek istiyoruz:

*Vârımı ol dosta verdim hânümânım kalmadı
Cümlesinden el yudum pes dü-cihânım kalmadı*

*Çünkü hubbullah erişti çekti beni kendüye
Açtı gönlüm gözünü ayırık humârım kalmadı*

*Çün fenâfillah içinde beni ifnâ eyledin
Ol sebeptendir benim nâm ü nişânım kalmadı*

*Dost cemâli aksini saldı bu günlük eline
Anı görelden beri sabr u karârım kalmadı*

*Evliyânın himmeti yaktı beni kâl eyledi
Sâfiyem buldum safâ jeng ü gubârım kalmadı*

*Ahmedî eydür İlâhî sana şükürüm budürür
Hamdülillah aşk-i Hak'tan gayrı vârim kalmadı¹⁴⁶*

¹⁴⁰ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Risâle-i Melâmîyye-i Bayrâmîyye*, İÜ. Ktp., İbnü'l-Emin No: 3357, vr. 14b, 15a.

¹⁴¹ Atâî, *a.g.e.*, s. 70.

¹⁴² Atâî, *a.g.e.*, aynı yer; Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁴³ Atâî, *a.g.e.*, aynı yer; Müstakimzâde, *a.g.e.*, vr. 33a; Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁴⁴ Bursalı, *OM*, aynı yer; Vassâf, *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁴⁵ Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İst. 1982, I, 53; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yay., İst. 1977, I, 75.

¹⁴⁶ Ahmet Necdet, *Tekke Şiiri Antolojisi*, İnkılap Yay., İst. 1997, s. 264.

8. Bektâşîyye

Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1270-71)'ye nisbet edilen ve XIII. asırda Anadolu topraklarında tesis edilen Bektâşîliğin¹⁴⁷ Tekirdağ'daki faaliyetleri, giriş kısmında da ifade ettiğimiz üzere Rûmeli'nin fethinden önceye dayanmaktadır. Bektâşî dervişlerin gerek fetihten önce gerekse fetihten sonra kurmuş oldukları köyler ve tekkeler hakkında yukarıda bilgi verdiğimiz için tekrar etmek istemiyoruz. Ancak burada yeri gelmişken hemen ifade edelim ki, bu Bektâşî tekkeleri faaliyetlerini Vak'a- i Hayriyye yani Yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasına kadar (1826) sürdürmüştür. Zira Bektâşîlik 2 Zilhicce 1241/8 Temmuz 1826 tarihinde alınan bir kararla yasaklanmış ve alınan karar gereğince geçmişi altmış yıldan fazla olan tekkeler diğer tarikatların meşihatına devredilirken, altmışdan az olanların yıkılması, babalar ve müridler itikadlarını düzeltinceye kadar çeşitli mahallere sürülmeleri emredilmiştir¹⁴⁸. Sultan II. Mahmud ise alınan bu kararlarla ilgili olarak sadece muhdes olanların değil, bütün tekkelerinin kapatılması ve Bektâşîliğin tamamen ortadan kaldırılmasını istemiştir. Bunun üzerine bazı Bektâşî tekkeleri tamamen, bazıları kısmen yıktırılmıştır¹⁴⁹.

Nitekim Bektâşîlik araştırmaları ile tanınmış olan Batılı bilgin Hasluck, Seyyah Slade'den naklen, 1826'da Edirne civârında II. Mahmud tarafından 16 tekkenin kapatılıp eşyasının müsadere edildiğini belirterek bir kısmının adını vermektedir. Edirne başta olmak üzere, Gelibolu, Uzunköprü, Keşan, Enez, Kırklareli, Babaeski, Pınarhisar, Karacaoğlan, Tekirdağ civarında varlığını haber verdiği bu tekkelerin şeyhleri ve ne tür faaliyetlerde buldukları hakkında ise herhangi bir malumat vermemektedir¹⁵⁰.

Yıktırılan bu 16 tekkeden Tekirdağ ve çevresinde olanların isimleri ve bulunduğu merkezler şöyledir: Kara Ali Baba Zâviyesi Hayrabolu Örey Köyü'nde¹⁵¹, Sersem Baba Tekkesi Tekirdağ'da, Huban Baba (Çoban Tekkesi) Tekirdağ'ın Kayı Köyü'nde, Abdal Baba (Kılavuzlu) Dergâhı'nın Tekirdağ'ın Kılavuzlu Köyü'nde, Mahmut Baba Tekkesi'nin Malkara'dadır.

Refik Engin'e göre, günümüzde Trakya da Balım Sultan Erkânı uygulayan en büyük gurup Amuca topluluğudur. Trakya'daki Balım Sultan Erkânı'nı uygulayan Babagan kolu Bektaşilerin merkezi Tekirdağ'ın Kılavuzlu Köyü'dür. Amucaların ve Trakya Ba-

¹⁴⁷ Hacı Bektâş-ı Velî, Bektâşîlik hk. geniş bilgi için bkz. Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, Neş., Esad Coşan, İst. 1986, s. 17-61; Mehmed Mecdî Efendi, *Şekâik Tercemesi*, Haz. Abdülkadir Özcan, İst. 1989, I, 44; J. Kingsley Birge, *Bektâşîlik Tarihi*, Çev. Reha Çamuroğlu, İst. 1991; E. Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İst. 1964, s. 298-301; Y. Nuri Öztürk, *Tarihi Boyunca Bektâşîlik*, Yeni Boyut Yay., İst. 1997; Ekrem Işın, "Bektâşîlik", *DBİA*, II, 131-135.

¹⁴⁸ Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İst. 1328-30, IV, 1830-33; İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neş., İst. 1984, s. 142; Yılmaz Soyzer, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Bektâşîlik-Devlet İlişkileri", *Araştırmalar İnsan Bilimleri Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1 (1999), s. 75 vd.

¹⁴⁹ Birge, *a.g.e.*, s. 88-91; Yılmaz Soyzer, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bektâşîlik: Bektâşî Tekkelerinin Kapatılışı ve Bektâşîliğin Yasaklı Yüzyılı", *Araştırmalar İnsan Bilimleri Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2 (1992/2), s. 35-66.

¹⁵⁰ Bkz., F. W. Hasluck, *Bektâşîlik Tetkikleri*, Çev., R. Hulusi, İst. 1928, s. 22-25; Belkıs Temren, *Bektâşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*, K. B. Yay., Ankara 1994, s. 256.

¹⁵¹ A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 75.

bagân kolu Bektaşîlerini temsilen Kılavuzlu Köyü'nde ikamet eden Halife Halil Tiryaki Baba'dır¹⁵².

Yine Engin'e göre, Babagân koluna bağlı olan guruplar içinde Kayalar Bektâşîleri de yer almaktadır ve bunlar günümüzde Kırklareli, Keşan, Tekirdağ, Manisa, İstanbul Sefaköy'de toplu halde mahalleler kurmuşlardır. Bu toplum mensuplarının tümü Bektaşî kökenli olup, Yunanistan'ın Kayalar kasabası ve çevre köylerdendir¹⁵³.

Tekirdağ ve çevresinde faaliyet gösteren bu Bektâşî tekkelerinde hangi zâtların postnişîn olduğu hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Ancak son dönemde Tekirdağ merkezde yaşamış olan Cemâlî Hasan Baba (ö. 1320/1902), Âşık Hasan Baba (ö. 1950), Cafer Tuncay Halifebaba (ö. 1991) ve Muhittin Kayrak (d. 1928) gibi Bektâşî sûfî ve şâirlerin olduğunu biliyoruz.

Cemâlî Hasan Baba (ö. 1320/1902), Tekirdağlı'dır. Kürt Memiş-zâde Hasan Efendi demekle mâruftur. 1252/1836-37 başlarında dünyaya gelmiştir. Bir müddet Tekirdağ Belediye Başkanlığı'nda bulunmuş¹⁵⁴ ve sonra Bektâşîyye tarikatına intisab ederek tarîkatta "baba"lık şerefine ulaşmıştır¹⁵⁵. Cemâlî Baba, Rûmeli Tekkesi'nde *Risâle-i Âgâhdil* sâhibi Mahmud Baba-zâde Halife Nâfi Baba (ö. 1330/1912)'dan, önce Bektaşî nasîbi almış ardından aynı kişiden babalık icâzeti alarak halife olmuştur¹⁵⁶.

Kaynaklarda Cemâlî'nin Bektâşî babalığına geçiş tarihi bilinmemekle beraber aşağıda anlatmaya çalışacağımız olay onun 1320/1902 yılından evvel hilâfet aldığını ortaya koymaktadır. Hasan Cemâlî ömrü boyunca Tekirdağ'ının Kılavuzlu Köyü ile ilişkisini devam ettirmiştir. Abdal Ahmet Baba oğlu Şaban Sırrı Baba (ö. 1929), 1905 yılında Muharrem ayının ilk cumasında Mehmed Ali Hilmi Dede baba'dan hilâfet alınca eline bir yazılı erkân-nâme verilmesi gerekmektedir. O zamanın şartlarında bunu yazmak zaman alacağından, "Hasan Cemâlî sendeki erkân-nâme'yi Şaban Sırrı'ya ver, ben sana sonra yeniden yazar veririm" der. Hasan Cemâlî de kendisinde bulunan erkân-nâme'yi Şaban Sırrı Baba'ya verir. O günden sonra Kılavuzlu Köyü mensupları bu erkân-nâme'ye göre meydan açarlar. Bu erkân-nâme'nin yakın zamana kadar durduğu söylenmektedir¹⁵⁷.

Hasan Cemâlî'nin iyi bir tahsil gördüğü bilinmektedir. Bunu Vahit Lütfi Salcı şu cümlelerle açıklamaktadır: Rezaizâde Ekrem, Abdülhak Hamid ve Tevfik Fikret gibi büyük şâirlerle buluşur ve sohbet ederdi. Çünkü Cemâlî Baba iyi tahsil görmüş olduğu gibi medrese tedrisini de ikmal etmiş münevver bir zâttı. Âlim hocalar meclisinden tutunuz da zamanın büyük edip ve şâirlerinin meclislerinde yeri olup gönülden takdir edilirdi. Takdir edenler arasında Rezaizâde Ekrem'in de bulunup onun bazı şiirlerini *Musavver Ma'lumât Dergisi*'nde yayımlamıştır. Arapça ve Farsça bilen Hasan Cemâlî'nin bugün bile Trakya'da hâlâ nefesleri Bektâşî meydanlarında okunmaktadır. Ayrıca Cemâlî Baba'nın sesinin güzel olduğu, iyi saz çaldığı

¹⁵² Refik Engin, "Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektâşîlik", *Uluslararası Anadolu İnaçlar Kongresi* (23-28 Ekim 2000), Nevşehir, s. 4.

¹⁵³ Engin, a.g.m., aynı yer.

¹⁵⁴ Hikmet Çevik'in kaydına göre, Cemâlî Baba 1879 yılında belediye başkanı olmuştur. Tekirdağ Belediye Meclisi'nin 10.6.1955 tarihli bir kararı ile 190. Kışla altındaki göçmen evlerinin bulunduğu sokaklardan birine Hasan Cemâlî adı verilmiştir. Bkz. Çevik, a.g.e., aynı yer.

¹⁵⁵ A. Bâdi, a.g.e., III, 51.

¹⁵⁶ S. Nüzhet Ergun, *Bektâşî Şâirleri*, İst. 1930, s. 42-43.

¹⁵⁷ Refik Ahmet Sevengil, *Çağımızın Halk Şâirleri*, İst. 1967, s. 56.

söylenmektedir¹⁵⁸. Ahmed Bâdi Efendi, Cemâlî Baba'dan kitabına kaydetmek üzere şiir göndermesini talep etmiş o da aşağıdaki dervişâne şiirlerini göndermiştir. “*Kelâmından olur ma'lûm kişinin kendi mikdarı*” mısraı medlûlünce bu beyitler onundur:

*Menim meydân-ı aşkın pehlivânı
Muhabbet mülkünün sâhib-kırânı*

*Helâk etdim bu nefsin devin el-hak
Olub iklîm-i cismin kahramânı*

*Rumûz-ı “küntü kenz”in mazharıyım
Dilimde bulmadım esrâr-ı nihânı*

*Yetirdim ma'rifet tîrin nişâna
Hakikat çarhına astım kemânı*

*Bugün ehl-i dilân içre Cemâlî
Olub gülzâr-ı aşkın bülbülânı*

*Hakikat şehrine kesdirme yoldan gitmek istersen
Cemâlî bâb-ı dergâh-ı Hacı Bektâş-ı Veli'den gir*¹⁵⁹

Hasan Cemâlî'nin mezarı, Tekirdağ'da otagarın alt yanındaki Yetiştirme Yurdu'nun arsasındaki çöplük olarak kullanılan yerde imiş. Buradan mezarlık sökülürken naaşının ve mezar taşlarının ne olduğu bilinmemektedir. Kabrin baş ve ayak ucundaki taşların hayli büyük olduğunu ve üzerinde bazı yazılar olduğunu Mehmet Serez belirtmektedir¹⁶⁰. Âşık Hasan Baba (ö. 1950), Tekirdağ'ın Muratlı ilçesine bağlı Kaybelli Köyü'nde 1245/1830 yılında dünyaya gelmiş ve yüz yirmi sene yaşamış; Şarköy ilçesine bağlı Eriklice Köyü'nde 1950 yılında vefat etmiştir. Hayatı çilelerle geçen Âşık Hasan Baba (Hasan Erbil), Trakya'nın bütün kasaba ve köylerini gezmiştir. Trakya'nın yetiştirdiği ender şahsiyetlerden biri olan Hasan Baba'nın sağlığında bazı kerametler gösterdiğine inanılmaktadır. Halk arasında oldukça şöhretli olan Hasan Baba, Trakya'nın Âşık Veysel'i olarak tanınmıştır. Varlığı bilinen pek çok nefesinden günümüze ulaşanlar çok azdır¹⁶¹. Cafer Tuncay Halifebaba (ö. 1991), 1318/1902 yılında Tekirdağ'ın Kılavuzlu Köyü'nde doğmuş olup, şâir Ali Kemterî'nin oğludur. Annesinin adı Nakiye'dir. Hayatı boyunca çiftçilikle uğraşmış, 1925 yılında Ali Engin (Abdal Ahmed Baba'nın küçük oğlu) rehberliğinde Şaban Sırrı Baba'dan el tutup Bektâşî yoluna girmiş ve 1941 yılında da Velî İnal Baba'dan derviş olmuştur. Velî Baba da, Şaban Sırrı gibi medreseden mezun olmuştur. 1946 senesi başlarında Eyüplü Ali Özöz Halifebaba'dan hilâfet olarak baba olan Cafer Tuncay uzun yıllar Trakya'da Bektâşîlik yolu erkânına

¹⁵⁸ Vahit Lütfi Salcı, “Kızılbaş Şâirleri-II”, *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl: 9, Sayı: 103, İstanbul (Mayıs 1940), s. 161 vd.

¹⁵⁹ A. Bâdi, *a.g.e.*, III, 51-52.

¹⁶⁰ Serez, *a.g.m.*, aynı yer.

¹⁶¹ Hüseyin Yaltrık, *Trakya Bölgesinin Tasavvufî Halk Müziği (Notalarıyla Nefesler-Semahlar)*, K. B. Yay., Ankara 2002, s. 42-43.

hizmet etmiştir. Cafer Baba, 1 Ağustos 1991 yılında Cumartesi günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Bugün Trakya'daki Bektâşî köylerinin hemen hemen hepsinde Cafer Tuncay'dan nasipli pek çok kişi yaşamaktadır¹⁶².

Muhittin Kayrak, 1928 yılında Tekirdağ'ın Kılavuzlu Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet, anasının adı Zeliha'dır. 1956 yılında Cafer Tuncay Halifebaba'dan, Derviş Hüseyin Edibali rehberliğinde Bektâşîyye yoluna girmiştir. Şiirlerini genelde "Dertli Garip" mahlası ile yazmaktadır¹⁶³.

Sonuç

Çalışmamızda görülmüştür ki, stratejik önem taşıyan, Anadolu ile Balkanlar arasında geçit bölgesi olan Tekirdağ ve çevresinde Halvetiyye, bu tarikatın Ramazâniyye koluna bağlı Cerrâhîlik, Rûşeniyye şûbesine bağlı Gülşenîlik, Gülşenîliğe bağlı alt kol olan Sezâîlik, Şemsiyye şûbesinin Sivâsîlik, Cemâliyye koluna bağlı Sinânîlik, Sinânîlik'ten ayrılan Muslihîlik, Celvetiyye, Kâdiriye, Nakşibendiyye, Rifâiyye, Sa'diyye, Mevleviyye, Melâmiyye-i Bayrâmiyye ve Bektâşîyye olmak üzere toplam 15 tarikat etkili olmuştur.

Yine bu bölgede Cerrâhiye'den Sertarik Muhammed Muhterem Efendi, Şeyh Atâ Efendi, Nûrî Efendi, Nûreddin Efendi, Şeyh Hüseyin Efendi, Muhammed Aşkî Efendi, Hâfız Emin Efendi, Marufî Saltık, İsmail Hakkı Zühdî Efendi ve Hasan Basrî Efendi, Gülşeniyye'den Kırımlı Şeyh Mahmûd Efendi ve Muhammed Şerîf Efendi, Derviş Ömer, Çorumlu-zâde Muhammed Hasîb Bey, Muhammed Mahvî Efendi, Hacı Hâfız Rıfat Efendi ve Şeyh Sadreddin Efendi, Gülşeniyye'nin Sezâiyye kolundan Şeyh Kırımî Hasan Efendi, onun oğlu Şeyh Seyyid Pîr Muhammed Çelebi ve Muhammed Fakrî-i Kırımî, Sivâsiyye kolundan Malkaralı Ömer Efendi, Sinâniyye'den Bihiştî Ramazan Efendi ve Şeyh Âdil Halvetî, Muslihiyye'den Şeyh Mustafa Muslihiddin Efendi, Celvetiyye'den Mehmed Hikmetî Efendi, Hüseyin Şâhî ve Fahrî Ahmed Efendi, Kâdiriyye'den Şeyh İsmail Rûmî ve Suyolcu-zâde Nehrî Ahmed Efendi, Melâmiyye-i Bayrâmiyye'den Ahmed Sârbân, Bektâşîyye'den Musa Baba, Cemâlî Hasan Baba, Âşık Hasan Baba, Cafer Tuncay Halifebaba ve Muhittin Kayrak olmak üzere yaklaşık 34 sûfî faaliyet göstermiştir.

Tekirdağ ve çevresindeki tekkelere gelince, bunlardan büyük bir çoğunluğu Bektâşîliğe mensuptur. Şöyle ki, Bektâşîlerce iki adet Musa Baba Tekkesi, Yön Baba Tekkesi, Çoban Baba Tekkesi, Karaca Murat Tekkesi, Fenerli Baba Tekkesi, Hacı Şekmetî Tekkesi, Salih Baba, Sarı Baba Tekkesi, Hasan Baba Tekkesi, Kara Ali Baba Tekkesi, Davut Baba Tekkesi, Sersem Baba Tekkesi, Abdal Baba (Kılavuzlu) Dergâhı ve Mahmut Baba Tekkesi adıyla toplam 15 tekke kurulduğunu biliyoruz. Bu tekkelerin bir kısmı ya bakımsızlık nedeniyle yıkılmış ya da 1826 yılında kapatılmasıyla tarihe karışmıştır. Tekirdağ ve çevresinde bu şekilde kapatılan tekkelerin sayısı ise, 5'tir.

Diğer tarikatlara mensup tekke ve zâviyeler de şöyledir: Halvetiyye'den hangi kola ait oldukları tespit edilemeyen Hacı Hürmüz Tekkesi ve iki adet "Halvetî Tekkesi", Cerrâhiyye'den Kırklar, Kolsuz Baba ve Mürefte Tekkesi, Gülşeniyye'den Hâ-

¹⁶² Yaltrık, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁶³ Yaltrık, *a.g.e.*, s. 51.

mid-i Bînevâ Tekkesi, Osman Baba Zâviyesi, Sezâiyye'den Müderris Tekkesi, Halkalı Dergâhı, Ahmed Sârbân Tekkesi ve Gülşenî Dergâhı, Sivâsiyye'den Malkaralı Ömer Efendi Dergâhı, Sinâniyye'den Bihiştî Ramazan Efendi Zâviyesi, Muslihiyye'den Muslihiddin Efendi Dergâhı, Celvetiyye'den Hikmetî Halvethânesi ve Şarköy Celvetî Tekkesi, Kâdiriyye'den Nehrî Ahmed Efendi Tekkesi, Nakşibendiyye'den Üveys Tekkesi ve iki adet “Nakşibendî Tekkesi”, Rifâiyye'den Abdullah Efendi Tekkesi, Sa'diyye'den Pazar Tekkesi, Hamâmî Mehmed Paşa Tekkesi ve Şeyh Bedrettin Efendi Tekkesi, son zamanlarda Mevlevî Tekkesi'ne dönüştürülen Perşembe Tekkesi'dir.

Kısacası, Tekirdağ ve çevresinde gerek fetih öncesinde gerekse fetih sonrasında yaklaşık 26 tekke ve zâviye faaliyet göstermiş olup, bunlardan hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır.

KAYNAKLAR

1310 Tarihli Edirne Salnâmesi.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs Amma'stehere Mine'l-Ahâdis Alâ Elsinetin-Nâs, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1408 (1988).

Ahdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi No: 107.

Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, I-III, Beyazıt Devlet Ktp., Genel No: 10393.

Ahmed Hilmi, Şehbenderzâde, *İbrahim Gülşenî*, İst. 1322.

Ahmed Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İst. 1328-30, IV, 1830-33.

Algar, Hamid, “A Brief History of the Naqshbandi Order”, *Varia Turcica*, XVIII, İst. 1990, s. 15-19. Ekrem Işın, “Nakşibendîlik”, *DBİA*, VI, 31-39.

Âşık Çelebi, *Meşâirü's-Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tarih No: 772.

Aydemir, Yaşar, *Behiştî Divânı, Behiştî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divânının Tenkitli Metni*, M. E. B. Yay., Ank. 2000.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, Nşr. Kilisli Muallim Rifat-İbnülemin Mahmud Kemal, I-II, M. E. Basımevi, İst. 1951.

Barkan, Ömer Lütfi, “İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: II, Ank. 1942, s. 292-293.

Birge, J. Kingsley, *Bektâşîlik Tarihi*, Çev. Reha Çamuroğlu, İst. 1991.

Brockelmann, *GAL Suppl.*, Leiden 1937.

Bursalı Mehmed Tahir, *İdâre-i Osmaniyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, Matbaa-i Orhaniyye, İst. 1335.

_____, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İst. 1333.

Çelikoğlu, Şahver, *Sezâyî-i Gülşenî Divânı*, Yazı Yay., İst. 1985.

Çevik, Hikmet, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, İst. 1949.

Engin, Refik, “Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektâşîlik”, *Uluslararası Anadolu İnaçlar Kongresi* (23-28 Ekim 2000), Nevşehir, ss. 1-5.

Ergun, S. Nüzhet, *Bektâşî Şâirleri*, İst. 1930.

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, I-VIII, İst. 1315-16.

Fahrî Ahmed Efendi, *Divân*, Yapı Kredi Kütüphanesi, Yazma No: 15551.

_____, *Kaside-i Fahrî Efendi*, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa No: 777.

Findıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şekâik fî Hakkı Ehli'l-Hakâik*, Haz. A. Özcan, (Şekâik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri İçinde), V, İst. 1989.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İst. 1931.

_____, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap ve Aka Kitabevi, İst. 1983.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İst. 1983.

Gündüz, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Seha Neş., İst. 1984.

Gürer, Dilaver, *Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yay., İst. 1999.

Hacı Bektâş-ı Velî, *Makâlât*, Neş., Esad Coşan, İst. 1986.

Harîrîzâde, M. Kemâleddin Efendi, *Tibyânü Vesâilî'l-Hakâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâik*, I-III, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi No: 430-432.

- Hasluck, F. W., *Bektâşilik Tetkikleri*, Çev., R. Hulusi, İst. 1928.
- Işın, Ekrem, "Abdülehad Nûri", *DBİA*, I, 21.
- _____, "Bektâşilik", *DBİA*, II, 131-135.
- _____, "Kâdirilik", *DBİA*, IV, ss. 372-377.
- _____, "Mevlevilik", *DBİA*, V, 422.
- _____, "Sâdîlik", *DBİA*, VI, 391-396.
- İbnu'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb*, İst. 1313.
- İbrahim Fahreddin Efendi, *Envâr-ı Pîr Nureddin*, I-IV, İSAM Ktp. No: 3893 (Fotokopi nüsha).
- İzeti, Metin, *Balkanlarda Tasavvuf*, Gelenek Yay., İst. 2005.
- Kara, Mustafa, "Gülşeniyeye", *DİA*, XIV, ss. 256-259.
- _____, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, II, Uludağ Yay., Bursa 1993.
- Kara, Mustafa, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler*, Dergâh Yay., İst. 1990.
- Karatay, Edhem Fehmi, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, I-II, İst. 1961.
- Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zumûn*, Nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddin Yaltkaya, I-II, İst. 1360-62/1941-43.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-Müellifin*, Dımaşk 1379.
- Konur, Himmet, *İbrâhîm Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarikatu*, İnsan Yay., İst. 2000.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, D.İ.B. Yay., Ank. 1991.
- Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yay., İst. 2003.
- La'îzâde Abdülbaki, *Tarikat-ı Aliye-i Bayrâmiyye'den Tâife-i Melâmiyye'nin An'ane-i İrâdetleri*, Ts.
- Latîfi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzamâ*, (İnceleme-Metin), Haz. Rıdvan Canım, Ank. 2000.
- Mansel, Arif Müfid, *Trakyanın Kültür ve Tarihi*, İst. 1938.
- Mehmed Mecdi Efendi, *Şekâik Tercemesi*, I, Haz. Abdülkadir Özcan, İst. 1989.
- Mehmed Nazmî Efendi, *Hediyyetü'l-İhvân* (Osmanlılarda Tasavvufi Hayat-Halvetîlik Örneği), Haz. Osman Türer, İnsan Yay., İst. 2005.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicillî-i Osmânî*, I-V, Matabaa-i Âmire, İst. 1308.
- Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1332.
- Morgoliouth, D. S., "Kâdiriye", *İA*, VI, ss. 50-54.
- _____, "Ahmed Rifâî", *İA*, I, ss. 203-204.
- Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûa ve Eseruha's-Seyyiu fi'l-Umme*, Riyad 1988.
- Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Risâle-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye*, İÜ. Ktp., İbnü'l-Emin No: 3357.
- Namlı, Ali, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İnsan Yay., İst. 2001.
- Necdet, Ahmet, *Tekke Şiiri Antolojisi*, İnkılap Yay., İst. 1997.
- Nev'îzâde Ataullah (Atâî), *Hadâiku'l-Hakâik fi Tekmileti'ş-Şekâik* (Zeyl-i Şekâik), Nşr. A. Özcan, II, İst. 1989.
- Noyan, Bedri, *Bütün Yönleri ile Bektaşilik ve Alevilik*, İst. 1998.
- Oy, Aydın, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yay., İst. 1995.
- Özkırmımlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, I-IV, İst. 1982.
- Öztürk, M. Cemal, *Cerrâhîlik, Hz. Pîr Nureddin Cerrâhî ve Cerrâhî Tarikatu*, İst. 2004.
- Öztürk, Y. Nuri, *Tarihi Boyunca Bektaşilik*, Yeni Boyut Yay., İst. 1997.
- Özuygun, A. Rıza, *Hasan Sezâyî Divanı*, Buhara Yay., İst. 2005.
- Popoviç, Alexandre, *Balkanlarda İslâm*, İnsan Yay., İst. 1995.
- Revnakoğlu, Cemâleddin Server, "Rumîlik ve İsmail-i Rumî", *Yeni Tarih Dünyası*, Sayı: 8, İst. 1953, s. 348-350.
- _____, "Tarikatlerin Tarihine Toplu Bakış: Kâdirîlik", *Yeni Tarih Dünyası*, I/1, (17 Eylül 1953), ss. 17-19.
- Rifâî, Kenan, *Ahmed Rifâî*, Taşbasma İst. 1326.
- Salcı, Vahit Lütfî, "Kızılbaş Şâirleri-II", *Halk Bilgisi Haberleri*, Yıl: 9, Sayı: 103, İstanbul (Mayıs 1940), s. 161 vd.
- Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtu'l-Fuâd fi'l-Mebde-i ve'l-Meâd*, İst. 1288.
- Sayyâdî, M. Ebu'l-Hüdâ, *et-Tarikatü'r-Rifâiyye* (Rifâî Tarikatının Esasları), Ank. 2004.

- _____, M. Ebu'l-Hüdâ, *Kılâdetü'l-Cevâhir*, Beyrut 1301.
- Serez, Mehmet, "Tekirdağ ve Çevresinde Tasavvûfi Kuruluşlar İle Mevlevilik İzleri", *Manisa Belediyesi ve MAKSAD Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevihâneler Sempozyumu*, 19-21 Aralık 2005, (Yayımlanmamış Bildiri).
- Serin, Rahmi, *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Petek Yay., İst. 1984.
- Sevengil, Refik Ahmet, *Çağımızın Halk Şairleri*, İst. 1967.
- Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî*, Nşr. Mustafa S. Kaçalın, İst. 1992.
- Soyyer, Yılmaz, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Bektâşîlik: Bektâşî Tekkelerinin Kapatılışı ve Bektâşîliğin Yasaklı Yüzyılı", *Arayışlar İnsan Bilimleri Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2 (1992/2), s. 35-66.
- _____, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Bektâşîlik-Devlet İlişkileri", *Arayışlar İnsan Bilimleri Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1 (1999), s. 75 vd.
- Şapolyo, E." Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İst. 1964.
- Şemseddin Sâmî. *Kâmûsu'l-A'lâm*, I-VI, İst. 1308-1316/1889-99.
- Şimşek, Selami, *Keşanlı Süleyman Zâtî ve XVIII. Asırda Celvetîlik*, ATÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2005.
- Tahrallı, Mustafa, "Ahmed Rifâî", *DİA*, II, ss. 127-128.
- Tanman, M. Baha, "Sinânîlik", *DBİA*, VII, ss. 6-8.
- Temren, Belkıs, *Bektâşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*, K. B.Yay., Ankara 1994.
- Türer, Osman, "Melâmîliğe Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 39, Aralık 1985, ss. 25-51.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (TDEA), I-VII, Dergah Yay., İstanbul 1976-1993.
- Uçman, Abdullah, "Abdülehad Nûri", *DİA*, I, 178-179.
- Uzun, Mustafa, "Bihîştî Ramazan Efendi", *DİA*, VI, 145.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I-IV, Ank. 1947.
- Vassâf, Osmanzâde Hüseyin, *Kemâlnâme-i İsmail Hakkî* (Bursevî Biyografisi), Haz. Murat Yurtsever, Arasta Yay., Bursa 2000.
- _____, *Sefîne-i Evliyâ-ı Ebrâr*, I-V, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar No: 2305-2309.
- Vicdânî, M. Sâdık, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye* (Tarikatlar ve Silsileleri), Haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İst. 1995.
- Yaltrık, Hüseyin, *Trakya Bölgesinin Tasavvufî Halk Müziği (Notalarıyla Nefesler-Semahlar)*, K. B. Yay., Ankara 2002.
- Yıldız, Sakıp, *Türk Müfessiri İsmail Hakkı, Hayatı, Eserleri ve Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, (Aslı Fransızca olan doktora tezinin yayımlanmamış Türkçe tercümesi).
- Yılmaz, Hasan Kâmil, "Celvetiyye", *DİA*, VII, 273.
- _____, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İst. 1990.
- Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (XVII. Yüzyıl), OSAV Yay., İst. 2001.